

Univerzita Palackého v Olomouci

Filosofická fakulta

Katedra žurnalistiky

Teorie mysli v povídkové sbírce Axiomat Grega Egana

Bakalářská práce

Autor:	Ludmila Vehovská
Studijní obor:	Anglická filologie/Žurnalistika
Forma studia:	prezenční
Vedoucí práce:	Lukáš Zámečník Ph.D.
Termín odevzdání práce:	28. 6. 2013

„Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití citované literatury.“

V Olomouci dne 28. 6. 2013

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu Lukáši Zámečnickovi Ph.D., za trpělivé a odborné vedení této bakalářské práce, za podnětné připomínky a rady a v neposlední řadě také za to, že jsem díky němu objevila dílo Grega Egana.

Bibliografická identifikace:

Jména příjmení autora:	Ludmila Vehovská
Název práce:	Teorie mysli v povídkové sbírce <i>Axiomat</i> Grega Egana
Typ práce:	Bakalářská
Pracoviště:	Katedra žurnalistiky
Vedoucí práce:	Lukáš Zámečník Ph.D.
Rok obhajoby práce:	2013
Klíčová slova:	Greg Egan, filosofie mysli, kognitivní vědy, popularizace vědy
Počet stran:	46
Jazyk:	český (anglický)

Hlavním cílem této práce je demonstrovat, jak Greg Egan popularizuje filosofii mysli ve své povídkové sbírce *Axiomat*. Toho bude dosaženo vybráním vhodných povídek (takových, které se zabývají filosofií mysli), jejich studováním a hledáním různých teorií mysli, které v nich Egan používá. Tyto teorie budou vysvětleny pomocí sekundárních zdrojů týkajících se filosofie mysli a pak porovnány se způsobem, jakým je popularizuje Egan ve svém díle.

Dalším cílem je popsat fenomén současné popularizace vědy v médiích a nové trendy v ní. Další důležitou částí této práce je vysvětlení vztahu mezi sci-fi literaturou a filosofií mysli a kognitivními vědami.

V neposlední řadě je cílem této práce také představit Grega Egana a obecně australské spisovatele sci-fi literatury.

Bibliographical identification:

Author's first name and surname:	Ludmila Vehovská
Type of thesis:	Bachelor's
Department:	Department of Journalism
Supervisor:	Lukáš Zámečník, Ph.D.
The year of presentation:	2013
Key words:	Greg Egan, philosophy of mind, cognitive sciences, popularization of science
Number of pages:	46
Language:	Czech (English)

The main aim of this thesis is to demonstrate Greg Egan's popularization of philosophy of mind in his short story collection *Axiomatic*. This will be achieved by picking convenient short stories (those which deal with philosophy of mind), studying them and finding the different theories of philosophy of mind in them. These theories will be explained by using secondary sources dealing with philosophy of mind and then compared with the way Greg Egan popularizes them in his fiction.

Next goal is to describe the phenomena of contemporary popularization of science in media and the new trends in it. Another important part of this thesis is the explanation of the relation between science fiction and philosophy of mind and cognitive sciences.

Last but not least, the aim of this thesis is also to introduce Greg Egan and Australian science fiction writers in general.

Obsah

Úvod

1 Popularizace vědy, infotainment a vědecká žurnalistika dnes	8
2 Vztah mezi filosofií a vědou	11
3 Kognitivní vědy	11
4 Australská sci-fi scéna	12
5 Greg Egan – osobnost a dílo	13
6 <i>Učím se být sám sebou</i>	
6.1 Shrnutí povídky	15
6.2 Dualismus	16
6.3 Funkcionalismus	17
6.4 Komputační teorie mysli	18
6.5 Turingův test	19
6.6 Symptomy	20
6.7 Zombie	21
7 <i>Axiomat</i>	
7.1 Shrnutí povídky	22
7.2 Dualismus	24
7.3 Zombie	25
7.4 Teorie identity	26
7.5 Funkcionalismus	27
7.6 Supervenience	28
7.7 Symptomy	29
7.8 Behaviorismus	31

8 <i>Bezpečnostní schránka</i>	
8.1 Shrnutí povídky	32
8.2 Dualismus	33
8.3 Zombie	34
9 <i>Blíž</i>	
9.1 Shrnutí povídky	35
9.2 Symptomy	37
9.3 Komputační teorie mysli	41
9.4 Funkcionalismus	41
Závěr	42
Resumé	45
Literatura a prameny	46

Úvod

Tato bakalářská práce spadá svým zaměřením do vědecké žurnalistiky a zkoumá, jakým způsobem popularizuje vědu australský spisovatel Greg Egan ve své sbírce povídek s názvem *Axiomat*. V této sbírce se konkrétně zabývá tématy z filosofie a sice různými teoriemi mysli. Tato bakalářská práce si klade za cíl teorie mysli v Eganově díle identifikovat, pojmenovat je a Eganovu popularizaci problematiky konfrontovat s odbornou literaturou.

Práce je rozdělena na dvě části. Na část úvodní, která se zabývá postavením popularizace věd v médiích a která vymezuje základní pojmy jako jsou právě vědecká žurnalistika nebo popularizace vědy. Úvodní část dále osvětluje, proč ve vědecké žurnalistice panuje trend „zezábavnění“ a jaká kritéria musí autor splnit, má-li jeho snaha popularizovat vědu v médiích úspěšná. Následuje přehled o tom, jakým způsobem vědu popularizuje právě Greg Egan ve sbírce *Axiomat* a zda splňuje výše zmíněná kritéria.

Druhá část se pak přímo věnuje rozboru vybraných Eganových povídek ze sbírky *Axiomat* a identifikaci různých teorií mysli v nich. Povídky v této sbírce lze rozdělit do dvou skupin: na povídky zabývající se kvantovou mechanikou, což jsou *Věčný atentátník*, *Deník sta světelných let* či *Do tmy*.¹ Pro tuto práci jsou však výchozí ty z druhé skupiny, a to povídky zabývající se „transplantací mysli“ jako jsou *Učím se být sám sebou*, *Bliž*, *Bezpečnostní schránka* nebo *Axiomat*.² Právě na pozadí těchto příběhů Greg Egan řeší různé teorie mysli, které nás v této práci zajímají.

Každá z vybraných povídek má svou vlastní kapitolu, kde je rozebírána a každá tato kapitola začíná stručným shrnutím děje, které má čitatele, který není s dílem Grega Egana obeznámen, uvést do problematiky. Kapitola dále pokračuje rozbohem pasáží konkrétní povídky, které se zabývají teoriemi mysli a poté konfrontací Eganova pojetí tématu s tím, jak dané teorie vysvětluje odborná literatura. Na konci každé z kapitol je shrnutí a vyvození závěru z předešlého rozboru.

Použité metody v této bakalářské práci jsou zejména metoda kompilační, která je využita v souvislosti s potřebným názvoslovím, dále pak metoda komparační, která je využita při konfrontaci Eganova pojetí problematiky a jejího vysvětlení v odborné literatuře. Na koncích kapitol, kde se nalézá shrnutí a vyvozený závěr k jednotlivým povídkám, je použita metoda syntézy.

¹ PEN, Robin. *Axiomatic— Greg Egan*. In: *FRESH INK Reviews of Recent Publications* [online]. 1995. [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: http://eidolon.net/old_site/issue_17/17_ink.htm

² PEN, Robin. *Axiomatic— Greg Egan*. In: *FRESH INK Reviews of Recent Publications* [online]. 1995. [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: http://eidolon.net/old_site/issue_17/17_ink.htm

1 Popularizace vědy, infotainment a vědecká žurnalistika dnes

Vědecká žurnalistika začala nabývat na významu v 70. letech 20. století. The New York Times měl svou rubriku zaměřenou pouze na vědu již od roku 1978, v 90. letech to už ale v USA byly desítky titulů, jelikož mít vědeckou rubriku bylo otázkou prestiže.³

Vědecká žurnalistika je důležitá z toho důvodu, že formuje „veřejné mínění o vědeckých otázkách a tématech.“⁴ Vyplyvá to z informační funkce žurnalistiky a také z jednoho z jejích předpokládaných účinků – učení. „Média mají schopnost předávat lidem nové poznatky a dovednosti, rozšiřovat hranice jejich poznání i strukturu postojů a přesvědčení.“⁵

Důvodů, proč se média zabývají vědou, je několik. Zaprvé jde o „společenskou odpovědnost: pokud daňoví poplatníci platí výzkum, mají být zároveň informováni o jeho výsledcích.“⁶ Další motivací informovat o vědě může být například snaha „přilákat nové studenty a vědce, (...) zvýšit prestiž oboru ve společnosti, odstranit negativní stereotypy (např. „nebezpečná a jedovatá chemie“, „neužitečné humanitní vědy“) nebo účinně zasahovat do politických diskuzí o kontroverzních tématech souvisejících s výzkumem (jaderná energetika, geneticky modifikované organizmy v zemědělství apod.).“⁷

Graeme Burton tvrdí, že „média nakonec nemají jako zdroj informací a zábavy konkurenci.“⁸ Proto má význam zabývat se právě popularizací vědy a vědeckou žurnalistikou, která v dnešní době spojuje obé. Již po několik desetiletí totiž panuje trend „‘zezábavnění’ zpráv (infotainment)“.⁹

„Lidé jsou dnes přesyceni informacemi, které se k nim dostávají z mnoha různých mediálních zdrojů.“¹⁰ Zprávy z vědy bojují o pozornost publika s velkým množstvím ostatních zpráv¹¹ z politiky, ekonomiky či sportu a „podle výzkumu z roku 2009 se o

³ ROSŮLEK, Přemysl. *Science communication se zřetelem na sociálně-vědní témata*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011. 63.

⁴ ROSŮLEK 72.

⁵ BURTON, Graeme - JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno : Barrister and Principal, 2001. 391 s. Studium (Barrister and Principal). ISBN 8085947676. 355.

⁶ ROSŮLEK 110.

⁷ ROSŮLEK 110.

⁸ BURTON, JIRÁK 19.

⁹ ROSŮLEK 74.

¹⁰ ROSŮLEK 111.

¹¹ ROSŮLEK 111.

výsledky vědeckého bádání zajímá jen 36 % obyvatel ČR starších 15 let¹². Právě z toho důvodu musí i vědecká žurnalistika následovat trend infotainmentu a o vědě informovat popularizačním způsobem, aby publikum upoutala.

Prvním kritériem, které musí médiu poskytované informace o vědě splňovat, je, aby byly lehce pochopitelné. Jen tak budou pro příjemce také atraktivní.¹³ „U vědeckých témat logicky vyvstává otázka, co je průměrným laikům ještě srozumitelné. Podle autorových zkušeností je nejbezpečnější předpokládat, že většina lidí neví o příslušném vědním oboru prakticky nic a ze školy si pamatují nanejvýš jen základní pojmy. Proto je vhodné výrazně zjednodušovat a vysvětlovat i věci, které se odborníkům zdají být jasné a naprosto jednoduché.“¹⁴

Dalším kritériem je již zmíněná zábava; informace z vědy musí publikum zkrátka bavit. Popularizace a propagace vědy v médiích je činnost kreativní¹⁵, při které je „téměř povinností průběžně vymýšlet a testovat nové způsoby, jak přitáhnout pozornost novinářů i veřejnosti.“¹⁶ O kreativní popularizaci vědy se ve sborníku SCICOM do větší šířky rozepisuje Dr. Karen Bultitudová, která vyučuje Vědeckou komunikaci na University College v Londýně.¹⁷ Podle Bultitudové je třeba dělat věci jinak, pokud chceme publikum co nejvíce zaujmout.¹⁸ „Pokud vnesete do situace svou vlastní kreativitu, pak jsou možnosti neomezené,“¹⁹ píše doslova. Jako vhodný kreativní způsob popularizace vědy navrhuje použití tzv. „emotional hooks“, mezi které řadí prvky jako jsou např. novost, zvědavost, rozporuplnost či představitost. Tyto „emotional hooks“ by se v popularizaci vědy měly používat skrze neobvyklý formát či nový způsob představení tématu.²⁰

Greg Egan zvolil jako médium pro popularizaci vědy knihu a coby formát používá v případě sbírky *Axiomat* literární žánr povídky. Témata, kterými se ve sbírce zabývá, nastiňuje už přebal knihy: „Eganovy vědecké náměty oscilují od fyziky k molekulární biologii, od umělé inteligence až ke genetickému inženýrství a lékařské etice.“²¹ Egan své příběhy často zasazuje do budoucnosti, ve které je moderní věda velmi vyspělá a nabízí tak odpovídající možnosti. Hrdinové Eganových povídek si mění vlastnosti pomocí mozkových

¹² ROSŮLEK 111.

¹³ ROSŮLEK 111.

¹⁴ ROSŮLEK 111-112.

¹⁵ ROSŮLEK 121.

¹⁶ ROSŮLEK 121.

¹⁷ ROSŮLEK 36.

¹⁸ ROSŮLEK 55.

¹⁹ ROSŮLEK 55.

²⁰ ROSŮLEK 55.

²¹ EGAN, Greg. *Axiomat*. Kuřim: AF 167, 1998. ISBN 80-85384-29-9.

čipů, pořizují si svoje vlastní skeny a klony, přenášejí své vědomí z jednoho těla do druhého, či se stávají nesmrtelnými díky tzv. drahokamům, které se nejprve naučí fungovat stejně jako organický mozek a po vyjmutí mozku žije hrdina pouze s drahokamem, který je nezničitelný.

Egan však nerozvíjí pouze otázku budoucnosti vědy a jejích možných vynálezů, ale dívá se na tuto problematiku i z filosofického pohledu. Na pozadí příběhů, ve kterých si lidé vyměňují těla, žijí s anorganickým drahokamem namísto mozku nebo záměrně mění své životní názory a postoje pomocí čipů atd., se zabývá teoriemi mysli, které jsou právě předmětem této práce. Teorie mysli se řadí do analytické filosofie, v tomto případě jde tedy o popularizaci věd humanitních. Na otázku, proč se zabývat právě filosofií vědomí a reality, odpověděl sám Greg Egan takto: „Odstraňte vědomí a realitu a moc toho nezbude.“²²

Způsob, jakým Greg Egan píše o vědě, splňuje výše popsaná kritéria efektivní popularizace vědy. Povídky ve sbírce *Axiomat* jsou srozumitelné i laikům, tato sbírka je koneckonců považována za jednu z nejpřístupnějších v jeho tvorbě.²³ Egan splňuje i zásady Dr. Karen Bultitudové. Popularizace vědeckých témat skrze povídkovou tvorbu, kterou lze žánrově zařadit do science fiction, je činnost kreativní a tzv. „emotional hooks“ Egan používá také.

²² An Interview With Greg Egan: Counting Backwards From Infinity. In: [Http://eidolon.net/old_site/issue_15/15_egan.htm](http://eidolon.net/old_site/issue_15/15_egan.htm) [online]. 1994 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: http://eidolon.net/old_site/issue_15/15_egan.htm

²³ BURNHAM, Karen. Axiomatic and Dark Integers by Greg Egan. In: [Http://www.strangehorizons.com](http://www.strangehorizons.com) [online]. 2008 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: http://www.strangehorizons.com/reviews/2008/06/axiomatic_and_d.shtml

2 Vztah mezi filosofií a vědou

Marek Petrů se ve své knize *Možnosti transgrese: Je třeba vylepšovat člověka?* Snaží vymezit vztah mezi filosofií a vědou a upozorňuje na fakt, že filosofie a speciální vědy ve skutečnosti řeší velmi podobné problémy.²⁴ „Speciální vědy totiž stále častěji přejímají od filosofie problémy, které byly tradičně označovány za čistě filosofické či metafyzické.“²⁵ Pokud má věda možnost zkoumat určitý problém empirickými experimenty, či za pomoci logicko-matematické formalizace, stačí to, aby jej z filosofie přejala.²⁶ „Málokterý problém lze proto definitivně klasifikovat jako čistě filosofický (metafyzický) nebo čistě vědecký. Nanejvýš lze říci, že určitá otázka nemá z hlediska vědy aktuální kognitivní význam.“²⁷

Příkladem tématu, které z filosofie přejala věda, může být otázka svobody vůle. Tuto otázku nyní řeší i neurovědy.²⁸ Ale také filosofie přejímá od speciálních věd podněty ke zkoumání. „V posledních desetiletích se například díky kognitivním vědám filosofii otevřela nová pole výzkumu pokrývající nejen její tradiční problematiku, jakou je "teorie mysli" nebo nověji "problém neuronálních korelátů vědomí", ale i zbrusu nové témata, jako je "komunikace člověk-stroj" atd. (...).“²⁹

3 Kognitivní vědy

Filosofie mysli se úzce váže ke kognitivním vědám. Předmětem kognitivních věd je totiž lidská mysl, fungování mozku, inteligence a také možné myšlení počítačů.³⁰ Kognitivní věda „je interdisciplinární aktivitou (...) zahrnující filosofii, psychologii, umělou inteligenci, neurovědy, lingvistiku a antropologii.“³¹ Cílem kognitivní vědy je „dostatečně exaktně zformulovat poznatky o tom, co se vlastně děje v mysli a nervové soustavě člověka, kdy

²⁴ PETRŮ, Marek. *Možnosti transgrese : je třeba vylepšovat člověka?* Vyd. 1. Praha : Triton, 2005. 268 s. ISBN 8072546104. 16.

²⁵ PETRŮ 16.

²⁶ PETRŮ 16.

²⁷ PETRŮ 16.

²⁸ PETRŮ 16.

²⁹ PETRŮ 16.

³⁰ THAGARD, Paul. *Úvod do kognitivní vědy : mysl a myšlení*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 231 s. ISBN 80-7178-445-1. 7, 11.

³¹ THAGARD 11.

přemýšlí,³² a pomocí těchto znalostí přenést schopnosti, které byly dříve „pokládány za výsostné projevy lidské inteligence,³³ na počítače.

Právě filosofii zmiňuje Thagard ve výčtu disciplín, ze kterých kognitivní věda vychází, jako první, protože „klade nejhlubší otázky“.³⁴ Filosofie totiž „přinesla hypotézy i spekulativní argumenty pro i proti existenci svébytného světa myslí, ve prospěch i neprospěch teze o nezávislosti myslí na těle, které ji hostí, nebo vůbec na jakémkoli materiálním substrátu.“³⁵ Byli to tedy filosofové, kdo se jako první zabývali těmito otázkami³⁶, a ovlivnili tak kognitivní vědy.

4 Australská sci-fi scéna

Typický znak australské sci-fi se v rádiovém pořadu Anthonyho Funnella pokusil definovat editor a recenzent Jonathan Strahan. Strahan tvrdí, že co je pro australskou sci-fi literaturu nejtypičtější, je perspektiva. „Mám tím na mysli, že Austrálie je první zemí světa na jižní polokouli, nemá dramatický politický vliv, a proto má sklon dívat se na zbytek světa z vnější perspektivy, a stejné je to se science fiction, která se tu píše - taky se staví do podobné pozice, když se dívá na to, co se děje ve světě.“³⁷ Strahan dále australskou sci-fi literaturu vymezuje vůči té americké: „Spousta science fiction, zvláště ta, která pochází se Severní Ameriky, bývá velmi ameriko-centrická, takže nevidí širší obraz.“³⁸

Úroveň australské sci-fi hodnotí Jonathan Strahan co se kvality týče jako výjimečnou a mezi nejlepší autory řadí právě Grega Egana, jehož dílo je podrobněji popsáno v další kapitole, Damiena Brodericka, Gartha Nixe a Seana Williamse.³⁹

Damien Broderick je uznávaný futurista, autor science fiction, editor a recenzent. Je držitelem titulu PhD. v literatuře a vědě. Za svou literární činnost získal řadu cen a jeho kniha

³² THAGARD 9.

³³ THAGARD 9.

³⁴ THAGARD 7.

³⁵ THAGARD 7.

³⁶ THAGARD 7.

³⁷ FUNNELL, Antony. Sci-Fi II. In: [Http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/](http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/) [online]. 2012 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: <http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/sci-fi-ii/3667372#transcript>

³⁸ FUNNELL, Antony. Sci-Fi II. In: [Http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/](http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/) [online]. 2012 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: <http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/sci-fi-ii/3667372#transcript>

³⁹ FUNNELL, Antony. Sci-Fi II. In: [Http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/](http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/) [online]. 2012 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: <http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/sci-fi-ii/3667372#transcript>

Snící draci je zařazena do *100 nejlepších sci-fi románů* Davida Pringla.⁴⁰ Vědou, technikou a kulturou se zabývá jak ve svých beletristických dílech, tak v nebeletristických.⁴¹

Garth Nix se zabývá psaním fantasy. Do svých seznamů bestsellerů jej zařadily například *The New York Times*, *The Sunday Times* (UK) nebo *The Australian*. Z jeho populárních knižních sérií jmenujme *Staré království*, *Sedmá věž* nebo *Klíč ke království*. Jeho knihy byly přeloženy do více než 24 jazyků.⁴²

Sean Williams je autorem fantasy a sci-fi a držitelem řady ocenění. Je také nazýván „předtím australským autorem spekulativní fikce této doby“. Z jeho prací v žánru sci-fi uveďme například romány odehrávající se ve vesmíru *Star Wars*, *Astropolis*, *Evergence* nebo *Geodesica*.⁴³

5 Greg Egan – osobnost a dílo

Greg Egan (1961-) je programátorem⁴⁴ a jedním z předních australských autorů science fiction⁴⁵. Také pravidelně přispívá do předních magazínů o science fiction *Interzone* a *Asimov's*⁴⁶. Doposud napsal devět románů a desítky povídek.⁴⁷ Jeho dílo se zakládá na použití poznatků z řady vědních oborů, například biologie, kybernetiky, fyziky, a zkoumá také otázky vědomí a identity.⁴⁸

Právě používání poznatků z vědy a zákládání si na jejich správnosti a přesnosti je charakteristické pro tzv. hard science fiction.⁴⁹ Greg Egan patří právě mezi autory hard

⁴⁰ PICACIO, John. Made In SA: Damien Broderick. In: [Http://missionsunknown.com/](http://missionsunknown.com/) [online]. 2009 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: <http://missionsunknown.com/2009/06/made-in-sa-damien-broderick/>

⁴¹ HORTON, Rich. Godplayers Damien Broderick: A review by Rich Horton. In: [Http://www.sfsite.com/home.htm](http://www.sfsite.com/home.htm) [online]. 2005 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: <http://www.sfsite.com/06b/gp202.htm>

⁴² Garth Nix. [Http://www.oldkingdom.com.au/default.html](http://www.oldkingdom.com.au/default.html) [online]. 2009 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: <http://www.oldkingdom.com.au/author.html>

⁴³ Sean Williams: Bio. [Http://seanwilliams.com/](http://seanwilliams.com/) [online]. 2011 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: <http://seanwilliams.com/bio/>

⁴⁴ *Greg Egan's Home Page* [online]. 1997 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://gregegan.customer.netspace.net.au/>

⁴⁵ Interviews. [Http://gregegan.customer.netspace.net.au/index.html](http://gregegan.customer.netspace.net.au/index.html) [online]. 1997 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://gregegan.customer.netspace.net.au/INTERVIEWS/Interviews.html#noise>

⁴⁶ Interviews. [Http://gregegan.customer.netspace.net.au/index.html](http://gregegan.customer.netspace.net.au/index.html) [online]. 1997 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://gregegan.customer.netspace.net.au/INTERVIEWS/Interviews.html#noise>

⁴⁷ Greg Egan. [Http://www.sf-encyclopedia.com](http://www.sf-encyclopedia.com) [online]. 2012 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: http://www.sf-encyclopedia.com/entry/egan_greg

⁴⁸ Greg Egan. [Http://www.sf-encyclopedia.com](http://www.sf-encyclopedia.com) [online]. 2012 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: http://www.sf-encyclopedia.com/entry/egan_greg

⁴⁹ Encyklopedie literatury science fiction. [1. vyd.]. Praha : AFSF ; Jinočany : H&H, 1995. 555 s. ISBN 8085787903.

science fiction a internetový portál Technology Review, který informuje o nových technologiích,⁵⁰ jej označuje jako autora jednoho z deseti nejlepších románů v tomto žánru.⁵¹

Mezi jeho nejslavnější díla patří například román *Město permutací* (1994), který se opírá o poznatky z matematiky, kybernetiky a kosmologie.⁵² Z dalších jmenujme román *Diaspora* nebo *Incandescence* – právě tento román figuruje v žebříčku nejlepších hard science fiction románů portálu Technology Review.⁵³ Úspěšné jsou také jeho povídkové sbírky. Hned jeho první sbírka *Axiomat* (1995) obsahuje podle kritiků jedny z jeho vůbec nejlepších povídek.⁵⁴

Greg Egan byl za svou tvorbu několikrát oceněn. Za román *Město Permutací* získal Cenu Johna W. Campbella, která je jednou ze tří nejvýznamnějších výročních cen za literaturu v žánru science fiction.⁵⁵ Za novelu *Oceanic* získal Egan vůbec nejprestižnější cenu v žánru science fiction, Cenu Hugo⁵⁶ a další dvě ocenění, Cenu magazínu *Locus* a Cenu čtenářů magazínu *Asimov*.⁵⁷

6 Učím se být sám sebou

6.1 Obsah

Povídka *Učím se být sám sebou* je podle mnohých recenzentů i podle samotného Grega Egana tím nejlepším, co kdy napsal. Příběh se odehrává ve společnosti, ve které má každý člověk napojený na mozek drahokam – zařízení, které po část života kopíruje činnost mozku a učí se reagovat na veškeré podněty stejně jako organický mozek, ke kterému je připojen. Ve věku, kdy je člověk plně vyvinutý a organický mozek začne postupně podléhat

⁵⁰ MIT Technology Review [online]. 2013 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://www.technologyreview.com/about/>

⁵¹ CASS, Stephen. The Best Hard Science Fiction Books of all Time. In: *MIT Technology Review* [online]. 2011 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://www.technologyreview.com/view/424202/the-best-hard-science-fiction-books-of-all-time/>

⁵² Greg Egan. *Http://www.sf-encyclopedia.com* [online]. 2012 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: http://www.sf-encyclopedia.com/entry/egan_greg

⁵³ Kompletní Eganova bibliografie je zde: http://www.sf-encyclopedia.com/entry/egan_greg

⁵⁴ Greg Egan. *Http://www.sf-encyclopedia.com* [online]. 2012 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: http://www.sf-encyclopedia.com/entry/egan_greg

⁵⁵ The John W. Campbell Memorial Award. In: *Http://www.sfcenter.ku.edu/index.html* [online]. 2013 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://www.sfcenter.ku.edu/campbell.htm>

⁵⁶ The Hugo Awards. In: *Http://www.thehugoawards.org/* [online]. 2013 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://www.thehugoawards.org/about/>

⁵⁷ Interviews. *Http://gregegan.customer.netspace.net.au/index.html* [online]. 1997 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://gregegan.customer.netspace.net.au/INTERVIEWS/Interviews.html#noise>

zkáze, se lidé nechávají přepnout na drahokam, který se naučil fungovat stejně jako jejich mozek a ten je z lebky odstraněn a zničen. Samotný drahokam je prakticky nezničitelný a svému majiteli po přepnutí zajišťuje nesmrtelnost.

Když hrdina příběhu zjistí, že se jeho rodiče nechali přepnout, nepovažuje je již za lidi, ale za roboty, ačkoli si žádné změny v jejich chování od doby jejich přepnutí nevšiml. Čím je hrdina starší a čím víc se blíží doba, kdy se lidé obvykle nechávají přepnout, tím větší strach z toho úkonu má, protože se domnívá, že jakmile převeźme vládu drahokam, nebude už sám sebou, nebude už člověkem. Jeho hrůza je nakonec tak obrovská, že navzdory slibu své manželce, že se nechá přepnout s ní, nakonec těsně před zákrokem uteče z nemocnice.

Hrdinův strach nakonec přerůstá v neschopnost sociálně se stýkat s jakýmikoli lidmi, a protože si nemůže být jistý, kdo je přepnutý a kdo ne, upadá v deprese a nespavost. Kvůli všem těmto potížím a živoření ve strachu se nakonec rozhodne přepnutí podstoupit a objedná se na zákrok. Dva měsíce před ním se však stane chyba a jeho drahokam se sám přepne a začne fungovat, ale nemá žádnou kontrolu nad hrdinovým tělem a jeho pocity jsou odlišné od pocitů, která zažívá hrdina pomocí svého organického mozku, který také stále funguje. Od této chvíle je příběh vyprávěn z perspektivy drahokamu, který má strach, že se na odchylku přijde a že on, drahokam, bude zničen.

Odchylka nakonec zjištěna není a drahokam se dočká chvíle přepnutí v nemocnici, po němž ještě týden zůstává v lebce i funkční mozek. V této chvíli se role obrací, drahokam může kontrolovat tělo a vědomí organického mozku je naopak uvězněno v těle a je naprosto bezmocné. Poté, co je mozek odstraněn a zničen, se přepnutý hrdina rozchází se ženou, kterou miloval, když ještě měl svůj organický mozek a vnímá sám sebe jako někoho jiného, než kým byl s mozkem. V závěru se přepnutý hrdina táže sám sebe, byl-li před přepnutím vůbec skutečným člověkem.

6.2 Dualismus

Jednou z teorií myslí, kterou se Egan v povídce Učím se být sám sebou zabývá, je dualismus. Nepoužívá však dualismus klasický, který tvrdí, že mysl a tělo jsou „dvě odlišné substance“,⁵⁸ nýbrž dualismus vlastností.

Dualismus vlastností „nepostupuje dvě odlišné substance, ale dva druhy neredukovatelných vlastností, které tatáž substance či věc má či může mít. V kontextu filosofie myslí se dualismus vlastností zpravidla objevuje při diskusích o povaze lidského vědomí a jeho vztahu k mozku – vědomí zde bývá chápáno jako vlastnost mozku, kterou nelze převést na soubor čistě fyzikálních, např. neurobiologických vlastností mozku.“⁵⁹ Od klasického dualismu se tedy dualismus vlastností liší tím, že tvrdí, že „vědomí je atributem mozku, nepotřebuje ke své existenci zvláštní nemateriální substanci.“⁶⁰

Klasický dualismus by v této povídce neobstál, jelikož povídka je vyprávěna z perspektiv dvou vědomí v jednom těle, která jsou pevně vázána v prvním případě na organický mozek hrdiny a ve druhém případě na hrdinův drahokam – vědomí je tedy v této povídce vlastnost mozku nebo drahokamu, což odpovídá definici dualismu vlastností.

Obě vědomí hrdiny vzájemně pochybují o schopnosti toho druhého cítit, což dokazuje jejich rozdílnost a jejich závislost na mozku a drahokamu. První vědomí, vázané na hrdinův organický mozek, o vědomí drahokamu uvažuje takto: „Nemohl jsem uvěřit, že by byl schopen cítit totéž co já. Věděl jsem velmi dobře, že kdyby teď mému drahokamu svěřili ovládání mého těla, mluvil bych úplně stejně a prováděl stejně něžně a neobratně každé pohazení, ale nehodlal jsem připustit, že by drahokam mohl prožívat stejně bohatý, zázračný a šťastný vnitřní život.“⁶¹ Druhé vědomí, vázané na hrdinův drahokam, uvažuje o vědomí organického mozku podobně: „Nějak pro mě prostě není tak úplně *opravdovým* člověkem.

⁵⁸ Základní pojmy filosofie jazyka a myslí. 1. vyd. Nymburk : O.P.S., 2007. 236 s. ISBN 9788080377332. 40.

⁵⁹ Základní pojmy filosofie jazyka a myslí 40.

⁶⁰ Základní pojmy filosofie jazyka a myslí 40.

⁶¹ Egan 167.

Vím, že byl můj mozek vymodelován podle jeho, proto mu vlastně náleží určité prvenství, ale přesto je nyní pro mne jen vybledlým, nehmotným stínem. Koneckonců nemůžu ani vědět, jestli bylo jeho vnímání sama sebe, jeho nejhlubší vnitřní život, jeho prožívání *bytí* alespoň trochu srovnatelné s mým.⁶²

Obě vědomí jsou dále přesvědčena o tom, že je rozdíl mezi žitím s funkčním organickým mozkiem a žitím s přepnutým drahokamem. Vědomí organického mozku tvrdí: „Drahokam je schopný projít tím nesmyslným Turingovým testem – žádný zevní pozorovatel jej nerozliší od člověka - ale to nedokazuje, že *být* drahokamem je stejné jako *být* člověkem.“⁶³ Tuto domněnku vědomí organického mozku potvrzuje v závěru povídky vědomí drahokamu, když o sobě před přepnutím mluví jako o úplně jiném člověku.⁶⁴

Existenci dvou různých vědomí hrdiny potvrzuje i jeho vztah k Cathy, ženě, kterou hrdina potkal v den, kdy se spustil jeho drahokam. Nezávislost obou vědomí potvrzuje drahokam, když o mozku říká: „Ten den, co jsem začal existovat, se na pláži seznámil s jednou dívkou. (...) On si myslí, že ji miluje. (...) Já k ní necítím nic.“⁶⁵

Všechny tyto situace v povídce vysvětlují dualismus vlastností jako teorii mysli, jež tvrdí, že vědomí je vlastnost mozku. V povídce Učím se být sám sebou jsou v jednom těle mozky dva – původní organický a drahokam, který funguje úplně stejně jako ten původní – a oba mají své vědomí. Vědomí zde tedy není substance odlišná od těla, jak učí klasický dualismus, ale je závislý na mozku.

6.3 Funkcionalismus

Další teorie mysli, která se v Eganově povídce Učím se být sám sebou hojně vyskytuje, je funkcionalismus. „Základní idejí funkcionalismu je návrh pochopit psychologické typy jako funkční typy v tom smyslu, že neimplikují žádná omezení co se týče jejich materiální implementace.“⁶⁶ Znamená to, že nezáleží na tom, že drahokam je na rozdíl od mozku neorganického původu – funguje stejně jako organický mozek, proto je mozkiem.

Marvan a Hvorecký dále myšlenku funkcionalismu rozvádějí na příkladu s pastí na myši. „*Past na myši* je funkční typ, protože past na myši je cokoli, co chytá myši, ať už má

⁶² Egan 182.

⁶³ Egan 168.

⁶⁴ Egan 181.

⁶⁵ Egan 177.

⁶⁶ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 62.

dané zařízení jakoukoli implementaci a pracuje jakýmkoli způsobem – pokud splňuje danou funkci, pak se jedná o past na myši.⁶⁷ Podle této funkcionalistické logiky tedy zároveň platí, že mozek je funkční typ, protože mozek je cokoli, pomocí čeho člověk myslí a ovládá své tělo, proto je i drahokam mozkem, protože funguje stejně jako mozek.

Argumentace podporující teorii funkcionalismu zaznívá hned v úvodu povídky: „Drahokam byl napojený na mé smysly a uměl také vnímat chemické zprávy přenášené mou krví; on viděl, slyšel, cítil, chutnal a hmatal svět úplně stejně jako já.“⁶⁸ Tohle pronáší hrdina jako dítě, předtím, než začne pochybovat. Když mu jeho rodiče sdělí, že se nechali přepnout již před třemi roky, je hrdina nucen přiznat, že žádnou změnu u nich nezaznamenal.⁶⁹

Že nezáleží na materiální implementaci, ale na funkci, podporuje i další výrok v povídce, který popisuje, co se stane poté, co drahokam převezme vládu nad tělem místo organického mozku. „Pak se tedy mozek vyjme, zničí a nahradí se houbovitým předmětem z tkáňových kultur, který je původnímu mozku podobný až do nejmenších detailů, avšak není schopen produkovat více myšlenek než plíce nebo ledviny.“⁷⁰ Tento výrok zároveň popírá logiku teorie strukturalismu.

6.4 Komputační teorie mysli

S funkcionalistickou teorií mysli souvisí komputační teorie mysli, která je chápána jako „silná verze funkcionalismu, která bere analogii mezi myslí a strojem doslovně – mysl není ničím jiným než digitálním počítačem. Modelem pro mysl jsou (...) reálně existující počítače a roboty.“⁷¹

Právě za roboty považuje hrdina povídky všechny lidi, kteří se nechali přepnout a kteří jsou nyní řízeni drahokamem namísto původního organického mozku. Když se dozví, že jeho rodiče jsou přepnutí, smýšlí o nich jako o „strojích“.⁷² O ostatních lidech pak tvrdí: „Bylo celkem přirozené, že jsem více důvěřoval lidem, jejichž lebky ještě nikdo nevyškrabal. Přestal jsem se stýkat s přáteli, přestal jsem hledat milenkou. Začal jsem pracovat doma (...). Nemohl jsem prostě žít s lidmi, o jejichž lidskosti jsem pochyboval.“⁷³ Všechny tyto hrdinovy obavy

⁶⁷ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 62.

⁶⁸ Egan 163.

⁶⁹ Egan 165-166.

⁷⁰ Egan 166.

⁷¹ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 102.

⁷² Egan 166.

⁷³ Egan 172.

jsou v nesouladu s komputační teorií mysli, konkrétně s její tezí silné⁷⁴ umělé inteligence, která tvrdí, že „vhodně naprogramovaný počítač myslí a rozumí úplně stejně jako člověk“⁷⁵

6.5 Turingův test

Dalším významným pojmem z oblasti teorie mysli, který Egan v povídce představuje, je Turingův test. Alan Turing byl matematik a logik z Anglie, který se proslavil například tím, že se podílel na rozluštění kódu Enigma. V roce 1950 publikoval esej,⁷⁶ ve které řeší otázku, „jak oprávněně přisoudit nějaké entitě myšlení. Hlavní ambicí eseje je zjistit, mohou-li myslet digitální počítače.“⁷⁷

„Turing navrhuje nahradit termín „myslet“ nějakým jednoznačnějším termínem, a to termínem „uspět v imitační hře“. V imitační hře, která je dnes známá spíše pod názvem Turingův test, vystupují tři hráči: dotazovaný člověk, dotazovaný stroj a lidský tazatel. Tazatel je v jiné místnosti než účastníci testu, veškerá komunikace je prováděna písemně, například prostřednictvím dálnopisu nebo počítačového terminálu. Cílem tazatele je pomocí libovolného množství dotazů správně identifikovat, kdo z účastníků je člověk a kdo stroj. Témata dotazů přitom nejsou žádným způsobem omezena, dotazy se mohou týkat čehokoli. Podaří-li se počítači opakovaně přesvědčit tazatele, že právě on je člověkem, nezbývá než přisoudit mu schopnost myslet. Inteligence je zde úmyslně redukována pouze na schopnost konverzovat.“⁷⁸

Ačkoli podle Turinga je projití testem dostatečným důkazem, že entita je inteligentní,⁷⁹ hrdina povídky je v tomto ohledu skeptický: „Jasně, drahokam je schopný projít tím nesmyslným Turingovým testem – žádný zevní pozorovatel jej nerozliší od člověka -, ale to nedokazuje, že *být* drahokamem je stejné jako *být* člověkem.“⁸⁰

⁷⁴ „Teze slabé umělé inteligence tvrdí, že při studiu mysli je užitečné hledat analogie s počítačovými systémy, protože nám to umožňuje lépe formulovat a testovat hypotézy týkající se psychologických jevů.“
Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 103.

⁷⁵ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 103.

⁷⁶ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 208-209.

⁷⁷ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 209.

⁷⁸ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 209.

⁷⁹ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 209.

⁸⁰ Egan 168.

6.6 Symptomy

V předešlých pojmech se často setkáváme se situací, kdy hlavní hrdina povídky pochybuje o tom, že drahokam má stejné duševní stavy jako hrdina se svým organickým mozkiem. Právě Turingův test má tyto pochybnosti vyřešit. Turingův test ale souvisí i s dalším pojmem ve filosofii myslí, se symptomy.

Symptomy nebo též teorie jiných myslí se zabývá otázkou, je-li možné, a pokud ano, jak, poznat mysl jiného člověka. Řeší přitom dva základní problém: epistemologický a pojmový.⁸¹

Epistemologický problém se zabývá asymetrií mezi přístupem k mé mysli a k myslím ostatních lidí. Ke své mysli mám přímý přístup, k myslím ostatním nepřímý. Jak tedy poznat, že ostatní lidé mají mentální stavy také? Epistemologický problém nabízí dvě řešení: argumentaci pomocí nejlepšího vysvětlení a argument z analogie. Argumentace pomocí nejlepšího vysvětlení říká, že chování ostatních lidí vysvětlíme nejlépe právě tak, že jim přiznáme mentální stavy. Argument z analogie vychází z faktu, že jiní lidé se chovají při podobných situacích podobně jako já, např. moje reakce na bolest je velmi podobné reakcím na bolest jiných lidí. Pokud teda vím, že mám mentální stavy já, mohu je analogicky připsat i ostatním lidem.⁸²

Pojmový problém se pak zabývá odlišností mých mentálních stavů a mentálních stavů jiných lidí. Znam totiž pouze mentální stavy, jak je prožívám já, např. svou bolest, nikoli bolest někoho jiného.⁸³

Hlavní hrdina povídky *Učím se být sám sebou* se trápí z toho důvodu, že není schopen připsat drahokamu mentální stavy, není schopen uvěřit, že by drahokam mohl cítit to samé co on.⁸⁴ Argumentuje přitom, že to, že drahokam dokáže projít Turingovým testem ještě neznamená, že „být drahokamem je stejné jako být člověkem“.⁸⁵

⁸¹ Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

⁸² Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

⁸³ Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

⁸⁴ EGAN, Greg. *Axiomat* [online]. 1998 [cit. 2013-06-28]. ISBN 80-85384-29-9. Dostupné z: <http://uloz.to/xWuvUL2/egan-greg-axiomat-pdf> 319.

⁸⁵ Egan [online] 322.

Hlavní hrdina je skeptický i vůči mentálním stavům lidí nepřepnutých, ovšem ne tak moc, jako v případě lidí přepnutých, protože říká: „Samozřejmě jsem uznával, že je skoro stejně nemožné být si jistý, že by někdo jiný nepřepnutý měl stejný vnitřní život, jako já – ale bylo celkem přirozené, že jsem více důvěřoval lidem, jejichž lebky ještě nikdo nevyškrabal.“⁸⁶

Pro hlavního hrdinu je tedy důležité vědět, že přepnutí lidé mají mentální stavy, je však v tomto ohledu velmi skeptický. Není si schopen pomoci ani argumentací nejlepšího řešení, ani argumentem z analogie.

6.7 Zombie

Hrdina povídky Učím se být sám sebou často pochybuje o tom, že člověk s drahokamem je stejný a cítí stejně jako člověk s mozkiem. O lidech se spuštěnými drahokamy se vyjadřuje jako o pouhých kopiích či robotech, kteří nejsou schopni přemýšlet a cítit stejně jako lidé. Tento postoj odpovídá pojmu filosofické zombie.

„Filosofická zombie je hypotetický tvor, jenž postrádá fenomenální mentální stavy, v kterémkoli jiném ohledu je však nerozlišitelný od člověka“.⁸⁷ Zombie se stane zombií tak, že dojde ke změně „základních kvalitativních prvků subjektivní zkušenosti (qualií)“.⁸⁸ Marvan a Hvorecký uvádějí příklad s filosofem Emilem. Zdravý filosof Emil při dotyku horkých kamen cítí bolest, pokud však Emil podstoupí qualiovou mutaci, necítí buď nic, anebo něco úplně jiného, např. lechtání.⁸⁹

Podle hlavního hrdiny tedy lidé poté, co se nechají přepnout na drahokam a přijdou o svůj mozek, zároveň přijdou o jistá kvalia a na základě tohoto pochybuje, že přepnutí lidé mají mentální stavy.

⁸⁶ Egan [online] 331.

⁸⁷ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 219.

⁸⁸ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 220.

⁸⁹ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 220.

7 Axiomat

7.1 Shrnutí povídky

Hlavní hrdina povídky Axiomat žije v době, ve které jsou běžně k dostání mozkové implantáty. Implantáty, zvané též axiomaty, dokážou změnit postoje člověka v mnoha směrech. Pomocí implantátu může člověk na sebou určenou dobu získat sebevědomí, silnou vůli či jakékoli náboženské vyznání podle svého výběru. Přesvědčení, které člověk nabude po použití implantátu, nelze vyvrátit - „sebevíc důkazů, které by tomu odporovaly, by fyzicky nebylo schopno změnit (...) názor“.⁹⁰ Hrdina potřebuje speciální implantát, díky kterému nabude přesvědčení, že lidský život je bezcenný.

Důvod, proč hlavní hrdina vystupující pod smyšleným jménem Mark Carver potřebuje takovýto implantát, je, že chce pomstít svou ženu, která byla zastřelena při bankovní loupeži. Ač zvnějšku působí vyrovnaně, vnitřně se ani po letech se smrtí své ženy nevyrovnal, což se projevuje nespavostí v noci, následnému usínání přes den v práci a celkovou neschopností vést normální život.

Co jeho celkový stav ještě zhoršuje, je vědomí, že vrah jeho ženy byl právě propuštěn z vězení. Mark chce pro klid své duše vraha Patricka Andersona zabít, problém však tkví v Markově přesvědčení, že „připravit člověka o život je špatné“.⁹¹ Mark je člověk, který posílá „do OSN petice požadující celostvětové, bezpodmínečné zrušení trestu smrti“⁹² Mark věří v

⁹⁰ Egan 148.

⁹¹ Egan [online]158.

⁹² Egan [online]158.

to, že lidské vědomí je „nejúžasnější, nejzáračnější, nejposvátnější věc v celém vesmíru“.⁹³ Jak sám říká: „Devalvovat to by pro mne nebylo o nic jednodušší než uvěřit, že jedna a jedna je nula“.⁹⁴

Mark si pořídí pistoli a chodí na hodiny střelby, i přesto tvrdí: „Přestože jsem se na to pečlivě připravoval, nikoho nezabiju. Jedna část chtěla a druhá nechtěla, ale dobře jsem věděl, která z nich je ta silnější. Až do konce života bych si to představoval a bezpečně bych při tom věděl, že sebevětší nenávist, žal nebo zoufalství by mne nedonutily udělat něco proti mé přirozenosti“.⁹⁵

Hlavní hrdina má tedy problém – aby se konečně vyrovnal s minulostí, potřebuje zabít vraha své ženy, jeho silné vnitřní přesvědčení o posvátnosti lidského života mu to však nedovoluje. Proto se rozhoduje pořídít si mozkový implantát, po jehož použití bude věřit v to, že lidský život nemá cenu a to mu umožní vykonat pomstu.

Hlavní hrdina si implantát objednává z online katalogu z veřejného místa, kde je přístup k internetu, objednává si ho pod falešným jménem Mark Carver a implantát si následně vyzvedává v obchodě vzdáleného od místa jeho bydliště.⁹⁶ Tato opatření komentuje slovy: „Byly to všechno paranoidní představy, protože implantát byl legální – a zároveň to bylo naprosto opodstatněné, protože jsem se při jeho kupování cítil mnohem nervózněji a provinileji, než když jsem si kupoval pistoli a munici“.⁹⁷

Mark nakonec implantát použije a vydává se vykonat svou pomstu. Má zjištěno, kde Patrick Anderson bydlí, i kdy se v určité dny vrací domů z práce. U Andersonova domu se schová a vyčkává jeho příchodu. Když Anderson přichází k domu, Mark mu se zbraní v ruce přikáže, aby vešel do domu. V Andersonově domě se Mark snaží zjistit důvod, proč Anderson zabil jeho ženu, ale ten mu není schopen dát vysvětlení, které by Marka uspokojilo.⁹⁸ Až když Anderson řekne: „ (...) tak jsem ztratil hlavu a ona byla na ráně, chápete?“, Mark pochopí Andersonův čin, uleví se mu a Andersona zastřelí.

Konec povídky probíhá tam, kde začala, v obchodě s implantáty. Mark si jde koupit další implantát, takový, díky kterému mu přesvědčení o bezcennosti lidského života vydrží napořád.

⁹³ Egan [online]159.

⁹⁴ Egan [online]159.

⁹⁵ Egan [online]161.

⁹⁶ Egan [online]162.

⁹⁷ Egan [online]162.

⁹⁸ Egan [online]177.

7.2 Dualismus

Dualismus, konkrétně dualismus vlastností, je jednou z teorií, pomocí které lze uchopit téma mozkových implantátů. Dualismus vlastností tvrdí, že „vědomí je atributem mozku, nepotřebuje ke své existenci zvláštní nemateriální substanci“.⁹⁹

Mozkový implantát je schopen změnit smýšlení a postoje – tedy vědomí - člověka, který jej použije, můžeme jej tedy považovat za součást mozku, protože vědomí je podle dualismu vlastností atribut připisovaný právě mozku. Hrdina povídky Mark Carver uvažuje o implantátu s názvem Jsi skvělý! takto: „Kdybych si to koupil a vzal si to, vážně bych tomu uvěřil. Sebevíc důkazů, které by tomu odporovaly, by fyzicky nebylo schopno změnit můj názor“.¹⁰⁰

Implantát, který si Mark Carver zakoupí, změní jeho postoj ohledně ceny lidského života. Bez implantátu je Mark pacifista, který přesvědčeně tvrdí: „Připravit člověka o život je špatné; oddaně jsem tomu věřil už od dětství. (...) Když pominu veškeré pragmatické důvody, lidské vědomí mi odjakživa připadalo jako nejúžasnější, nejzáračnější, nejposvátnější věc v celém vesmíru. (...) Devalvovat to by pro mne nebylo o nic jednodušší než uvěřit, že jedna jedna je nula“.¹⁰¹

Poté, co Mark použije implantát, se jeho postoj k otázce ceny lidského života naprosto změní. Pár hodin po použití ještě není změna tak patrná a Mark se sám sebe ptá: „Je lidský

⁹⁹ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 40.

¹⁰⁰ Egan [online]148.

¹⁰¹ Egan [online]158-159.

život svatý? Je špatné zabít?“¹⁰² Na tuto otázku si následně odpovídá: „Při představě, že budu ve svém plánu pokračovat, se mi vzbouřil žaludek, ale byl to jen obyčejný strach, žádné morální pobouření“.¹⁰³ Tedy už krátkou dobu po použití implantátu v něm představa vraždy nevyvolává rozpaky.

Ve chvíli, kdy Mark míří pistolí na Andersona a vyptává se ho na důvod, proč Markovu ženu zastřelil, spěje účinek implantátu ke svému vrcholu. Když Anderson nakonec zdůvodní zabití Markovy ženy Amy slovy: „Bylo to na levačku, tak jsem ztratil hlavu a ona byla na ráně, chápete?“¹⁰⁴ V tu chvíli si Mark konečně Andersona pochopí, protože si vybaví některé situace ze svého života: „V práci se mi také stalo, že jsem občas ve vypjaté situaci rozbil šálek od kávy. Dokonce jsem jednou hanebně kopl do naší feny, když jsme se s Amy pohádali. Proč? Ztratil jsem hlavu a ona byla na ráně. (...) Bylo to všechno najednou tak jasné. Pochopil jsem. Pochopil jsem, jak je absurdní všechno, co jsem kdy k Amy cítil – moje „láska“, můj „žal“. Byl to všechno jen vtip. Amy byla maso, byla nic. Veškerá bolest uplynulých pěti let vyprchala“.¹⁰⁵

Závislost vědomí na mozku (nebo na implantátu) podle učení dualismu vlastností je v této povídce velmi zřejmá. Dokazuje to Markovo pacifistické smýšlení, když je jeho vědomí závislé pouze na mozku a následné otočení k opovrhování životem po použití mozkového implantátu.

7.3 Filosofická zombie

Změnu Markova pohledu na cenu lidského života pod vlivem mozkového implantátu lze dále vysvětlit pomocí teorie filosofické zombie. Filosofická zombie se vysvětluje pomocí „experimentů, ve kterých jsou vedle sebe postaveny dvě bytosti, nerozlišitelné z perspektivy třetí osoby. Zatímco první z nich je nositelem jistého mentálního stavu, druhá tento mentální stav postrádá, aniž by to však na ni mělo jakýkoli pozorovatelný vliv“.¹⁰⁶

Mark bez mozkového implantátu, který si váží lidského života, je po vzoru tohoto experimentu tou první bytostí. Mark s mozkovým implantátem, který postrádá mentální stav vážení si lidského života, je bytostí druhou. Použití mozkového implantátu a jeho propojování

¹⁰² Egan [online]170.

¹⁰³ Egan [online]170.

¹⁰⁴ Egan [online]178.

¹⁰⁵ Egan [online]178-179.

¹⁰⁶ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 220.

se s mozkiem je pak kválievá mutace. Tento pojem označuje proces, „při kterém dochází k neobvyklým změnám základních kvalitativních prvků subjektivní zkušenosti (kválií)“.¹⁰⁷

Kromě zombie s chybějícími qualii existuje také zombie s qualii cizími. Teorie o filosofické zombie s cizími qualii uvažuje „dvě identická stvoření, přičemž jedno z nich má zcela unikátní qualia, zatímco to druhé nikoli“.¹⁰⁸ Podle této teorie lze Marka po použití implantátu chápat jako zombii s cizími unikátními qualii, v tom případě by tedy Markovo nabyté pohrdání lidským životem bylo oním cizím qualiem.

Dvě různá Markova vědomí v této povídce lze tedy vysvětlit pomocí teorie o filosofické zombii. Tato zombie se od normálního Marka liší svým pohrdavým přístupem k ceně lidského života – tuto odlišnost můžeme považovat buď za chybějící, nebo za cizí qualium.

7.4 Teorie identity

Teorie identity tvrdí, „že stavy mysli jsou ve skutečnosti stavy těla, resp. Mozku“.¹⁰⁹ Teorie identity má dva základní druhy: silnou a slabou.¹¹⁰

„Silný druh teorie identity ztotožňuje typy mentálních stavů a typy stavů mozku (tzv. *type-type identity*). (...) Silná verze teorie identity tedy říká, že typu stavu mysli, např. pocitu bolesti, vždy odpovídá tentýž typ stavu mozku, např. podráždění C-vláken“.¹¹¹ Znamená to, že pokud u nějaké osoby dojde k podráždění C-vláken, pocítí tato osoba bolest, a cítí-li nějaké osoba bolest, muselo dojít k podráždění C-vláken této osoby.¹¹²

„Podle slabé teorie identity je každý jednotlivý stav mysli totožný s nějakým určitým stavem mozku“.¹¹³ Narozdíl od silné verze teorie identity netvrdí, že např. „bolest zubů je podráždění C-vláken, ale jen to, že konkrétní bolest zubů je konkrétním podrážděním C-vláken, zatímco jiná bolest zubů může být podrážděním úplně jiného typu nervových vláken nebo jinou událostí v mozku či v centrálním nervovém systému“.¹¹⁴

¹⁰⁷ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 220.

¹⁰⁸ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 220.

¹⁰⁹ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 201.

¹¹⁰ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 202.

¹¹¹ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 202.

¹¹² Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 202.

¹¹³ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 202.

¹¹⁴ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 203.

V povídce Axiomat se objevuje slabá verze teorie identity,¹¹⁵ protože jsou zde zásadní dva různé mentální stavy: mentální stav, při kterém Mark ctí život, a stav, ve kterém k němu projevuje neúctu.

Mentální stav úcty k životu je stav Markova mozku bez implantátu. V tomto mentálním stavu zastává Mark názor, že lidský život je posvátný a dokonce se i politicky angažuje, když posílá petice o zrušení trestu smrti.¹¹⁶

Mentální stav neúcty k životu je stav Markova mozkového implantátu. Postoj implantátu je, že „život je levný! (...) Lidé jsou maso. Nejsou nic, nemají žádnou cenu“.¹¹⁷

Teorie identity je tedy další teorií mysli, kterou Greg Egan v povídce Axiomat prezentuje a která vysvětluje hrdinovy mentální stavy. Pro povídku jsou stěžejní dva mentální stavy (úcta a neúcta k životu) a každý z nich je stavem jiného mozku, v prvním pořadí mozku samotném, ve druhém mozku s implantátem.

7.5 Funkcionalismus

Funkcionalismus v teorii mysli nám říká, že nezáleží na materiálu a způsobu, jakým pracuje, podstatné je, jak funguje.¹¹⁸ Nezáleží tedy na tom, z čeho je mozek udělán, funguje-li jako mozek, je mozkiem. Stejně tak pokud má Markův mozek mentální stavy a zároveň i implantát má mentální stavy, implantát je z pohledu funkcionalismu také mozkiem.

Mark popisuje fungování implantátu takto: „Axiomatické implantáty vycházely analýzy skutečných nervových struktur v mozcích skutečných lidí. Nebyly založeny na jazykovém vyjádření axiomů“.¹¹⁹ Že nejde o jazykové vyjádření znamená, že implantát nefunguje, jak říká Mark, jako „hlas uvnitř hlavy, odříkávající špatně napsané kecy, kterým bych se mohl začít smát nebo kterých bych si musel nevšímat. Nebude to ani žádný duševní legislativní výnos, z něhož bych se mohl vykrotit slovními hříčkami“.¹²⁰

Uživatel následně naprogramuje implantát na dobu, po kterou má být aktivní, vloží jej do aplikátoru, který potom strčí do nosní dírky.¹²¹ To, co následuje, popisuje Mark takto: „Implantát se zavrtal do mozku a vyslal roj nanostrojků na průzkum a navázání spoju s

¹¹⁵ Jinak též zvaná token-token identity. Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 202.

¹¹⁶ Egan [online]158.

¹¹⁷ Egan [online]162.

¹¹⁸ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 62.

¹¹⁹ Egan [online]164.

¹²⁰ Egan [online] 163.

¹²¹ Egan [online]163.

příslušnými nervovými strukturami, potom se na nastavený čas – od hodiny do nekonečna – aktivoval a dělal to, k čemu byl určen¹²² Možné účinky nastiňuje Mark takto: „Umožňoval opakované orgasmy drážděním levé kolenní česky. Dával modré barvě chuť dávno zapomenuté vzpomínky na mateřské mléko. Nebo navozoval určitý předpoklad: Podaří se mi to. Jsem ve své práci šťastný. Je život po smrti. V Belsenu nikdo nezemřel...“¹²³

Jakmile Mark implantát použije, zamýšlí se nad tím, co se právě děje v jeho mozku: „Implantát kromě přímých změn, které prováděl v mém mozku, narušoval smyčku zpětné vazby tím, že mi poskytoval rozumové opodstatnění, abych jednal způsobem, jenž byl podle mého přesvědčení nemožný“¹²⁴ S pomocí implantátu tedy dojde v mozku k jistým změnám, už nejde o mozek samotný, ale o mozek s implantátem, který však podle pravidel funkcionalismu je mozkiem i přes přítomnost implantátu, jelikož stále jako mozek funguje.

To, že funkcionalistická teorie zde platí, dokazuje fakt, že Mark má mentální stavy i s implantátem. Pár hodin po jeho použití Mark tvrdí: „Stále jsem nedokázal poznat, jestli se mnou ta věčička provedla něco, co přesahovalo účinek placebo“¹²⁵ Když Mark v noci toho dne čeká u domu Andersona, vraha své ženy, přemýšlí nad účinkem implantátu na své názory a postoje: „Co mne tam drželo? S implantátem to nemělo nic společného; ten nanejvýš neutralizoval moje výčitky svědomí, do ničeho mě nenutil. (...) Musel jsem se smířit s nepříjemným faktem, že chci Andersona namouduši zabít“¹²⁶.

Později Mark vyslyší Andersona a snaží se zjistit, proč zabil Amy. V ten moment se implantát konečně projeví naplno: „Amy byla maso, byla nic. Veškerá bolest uplynulých pěti let vyprchala. Byl jsem opilý úlevou“¹²⁷ Mark zde sice ztrácí mentální stav bolesti nad smrtí Amy, nahrazuje ji ale jiný mentální stav – úleva.

I po použití implantátu má jeho uživatel mentální stavy, implantát tedy funguje jako mozek a tato problematika, jak je předestřena v povídce Axiomat, je v souladu s teorií funkcionalismu.

7.6 Supervenience

¹²² Egan [online]164.

¹²³ Egan [online]164.

¹²⁴ Egan [online]168-169.

¹²⁵ Egan [online]169-170.

¹²⁶ Egan [online]172-173.

¹²⁷ Egan [online]179.

„Supervenience je typ hierarchického vztahu mezi dvěma skupinami vlastností. Jedna skupina vlastností supervenuje na druhé skupině vlastností (...) v tom případě, že určitý objekt by se nemohl změnit vzhledem k první skupině vlastností, aniž by se změnil vzhledem ke druhé skupině“.¹²⁸

Marvan s Hvoreckým přidávají příklad, který se výjimečně hodí k povídce Axiomat, příklad „o *morální supervenenci*, kdy řekneme určitá osoba, které je laskavá, štedrá a obětavá, by nemohla ztratit žádnou z těchto morálních vlastností, aniž by se změnila s ohledem na některou ze svých fyzických vlastností“.¹²⁹ Tento příklad přesně odráží situaci Marka z povídky Axiomat. Aby se pacifisticky smýšlející Mark mohl změnit v Marka pohrdajícího životem, musí se změnit i jeho fyzické vlastnosti prostřednictvím mozkového implantátu. Markova pozdější neúcta k životu tedy supervenuje na implantátu.

Supervenience může být silná a slabá. Greg Egan představuje a vysvětluje pomocí mozkových implantátů silnou supervenenci, která říká, že: „Jestliže A a B jsou dvě třídy vlastností, pak A silně supervenuje na B tehdy, a jen tehdy, když pro jakékoli dva objekty nutně platí, že sdílejí-li všechny své vlastnosti v B-třídě, pak sdílejí rovněž všechny své vlastnosti v A-třídě“.¹³⁰ Převáděno do poměrů v povídce Axiomat to znamená, že určitá vlastnost A (v tomto případě úcta k životu) a určitá vlastnost B (pohrdání životem skrze mozkový implantát) jsou dvě třídy vlastností a vlastnost A úcta k životu supervenuje na vlastnosti B mozkovému implantátu. Kteříkoli dva lidé v povídce Axiomat, kteří by použili stejný mozkový implantát způsobující neúctu k životu (vlastnost B), by sdílely vlastnost neúcty k životu (vlastnost A). Když Mark po použití implantátu uvažuje způsobem, že Amy není nic, jen maso,¹³¹ tato jeho vlastnost, tento jeho mentální stav supervenuje (závisí) na jeho mozkovém implantátu.

V povídce Axiomat se tedy projevuje i teorie mysli zvaná supervenience, jelikož Markova úcta k životu supervenuje na jeho mozku bez implantátu a jeho pohrdání životem závisí na konkrétním druhu mozkového implantátu.

7.7 Symptomy nebo též problém jiných mysli

¹²⁸ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 195.

¹²⁹ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 195.

¹³⁰ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 197.

¹³¹ Egan [online]179.

Problém jiných myslí řeší otázku poznání myslí jiných lidí. Nepochybujeme o tom, že vnímají fyzický svět stejně jako my, ale filosofové zabývající se problémem jiných myslí si pokládají otázku, jak to dokázat.¹³²

Jedním z problémů, který tato teorie řeší, je epistemologický problém. Epistemologický problém je způsoben tím, že k vlastnímu prožívání, k vlastním mentálním stavům máme přístup, zatímco k mentálním stavům ostatních lidí, k jejich prožívání přístup nemáme. Na rozdíl od nás samotných nemůžeme nikdy přímo zjistit, zda-li a v jakém mentálním stavu jsou ostatní lidé. Právě tato asymetrie je jádrem epistemologického problému jiných myslí.¹³³

Filosofové zabývající se otázkou jiných myslí řeší tento problém metodou nejlepšího vysvětlení – to, že mají ostatní lidé také mentální stavy, je nejlepším vysvětlením jejich chování. Pomocí této metody připisujeme ostatním lidem jisté mentální stavy analogicky podle toho, že v určitých situacích jednají podobně jako my sami.¹³⁴

V rámci této teorie myslí vyvstává pro povídku Axiomat otázka – pokud má Mark bez implantátu mentální stavy, má je i Mark s implantátem?

Ať už s implantátem v mozku nebo bez, Mark se v jistých situacích chová stejně. Nejčastěji jde o projev strachu a paranoii. Když si Mark objednává implantát, který je legální, činí tak z veřejného terminálu a implantát si nechává doručit do obchodu vzdáleného od jeho bydliště. Jméno Mark Carver, na které objednávku pořizuje, také není jeho skutečné.¹³⁵ Při odchodu s právě zakoupeným implantátem Mark potká příslušníky policie a má až paranoidní pocit, že si jej až příliš pozorně prohlížejí.¹³⁶

Strach ale Mark zažívá i po použití implantátu, když se chystá vyrazit k Andersonovu doma a zabít ho: „Při představě, že budu ve svém lánu pokračovat, se mi vzbouřil žaludek, ale byl to jen obyčejný strach, žádné morální pobouření. Implantát mi neměl dodat odvalu, klid nebo rozhodnost. Tyto vlastnosti bych si mohl koupit rovněž, ale to by byl podvod“¹³⁷. Před odchodem z domu Mark zažívá další pocity strachu, když se obává, že mi mohl skončit ve vězení nebo dokonce i přijít o život.¹³⁸

¹³² Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

¹³³ Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

¹³⁴ Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

¹³⁵ Egan [online]162.

¹³⁶ Egan [online]153.

¹³⁷ Egan [online]170.

¹³⁸ Egan [online]171.

Když Mark přijíždí k Andersonově bydlišti, schválně parkuje kilometr od jeho domu,¹³⁹ počíná si tedy podobně, jako když si objednal implantát k vyzvednutí do obchodu vzdáleného od Markova bydliště. Zbytek cesty jde pěšky a je si jistý, že jeho přehnaně hraná klidnost vysílá do okolí vinu a paranoiu.¹⁴⁰ Další nával strachu Mark zažívá, když znovu po letech vidí Andersona. Mark měl z něj a jeho mohutné postavy strach před lety při procesu kvůli smrti Amy a stejně tak je tomu nyní, když má implantát v mozku.¹⁴¹ Nakonec však Andersona zabije a když se vrací ke svému vozidlu, mívá ho policejní auto. Stejně jako při setkání s policií při odchodu z obchodu s právě koupeným implantátem i teď Mark cítí strach, až agonii.¹⁴²

Strach a paranoia se tedy v Markově chování projevuje jak před použitím, tak po použití implantátu. Ze strachu si dává záležet na tom, aby k obchodu s implantáty, i k Andersonovu domu dorazil z co největší možné dálky. Samotný Anderson mu nahání hrůzu jak před použitím, tak po použití implantátu. A téměř až paranoidní strach, kdykoli Marka mívá příslušníci policie, jej pohlcuje taktéž před použitím i po použití mozkového implantátu. Z pohledu problému jiných myslí se tedy Mark s implantátem chová v určitých situacích stejně jako Mark před použitím implantátu, Markovi s implantátem tedy můžeme připsat mentální stavy také.

7.8 Behaviorismus

Poslední teorií myslí, kterou v souvislosti s povídkou *Axiomat* zmíníme, je behaviorismus. Podle zásad behaviorismu je pro připsání mentálního stavu nějakému člověku nezbytný důkaz v chování tohoto člověka. Pro behavioristu neexistuje rozdíl v různých stavech myslí, pokud při těchto stavech zároveň neexistují i dva různé způsoby chování.¹⁴³

Greg Egan v této povídce uvádí důkazy jak pro, tak proti behaviorismu, přičemž mentální stav, o který v tomto případě jde, je touha zabít Andersona.

Pro behaviorismus svědčí Markovy činy jako koupení pistole a implantátu, díky kterému si nebude vážit lidského života, jeho napadení Andersona a nakonec jeho zabití.

¹³⁹ Egan [online]171.

¹⁴⁰ Egan [online]171.

¹⁴¹ Egan [online]173.

¹⁴² Egan [online]179-180.

¹⁴³ Graham, George, "Behaviorism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/behaviorism/>>.

Proti behaviorismu svědčí fakt, že Mark na sobě nedává nijak znát, že trpí ztrátou své ženy. Jak sám říká, nemá nikde vystavené její fotografie, její hrob navštěvuje jen zřídkakdy, o své ženě s nikým nemluví.¹⁴⁴ „Vnější projevy jsem (...) ovládal,“¹⁴⁵ tvrdí Mark a právě o vnější projevy v behaviorismu jde.

V povídce *Axiomat* je tedy behavioristicky dokázána Markova touha zabít Andersona chováním, kdy si pořizuje pistoli a implantát a zabije ho, ale z behavioristického hlediska není dokázáno, že má Mark nějaký motiv ke svému činu, protože jeho chování neprozrazuje, že kvůli smrti své ženy trpí.

8 Bezpečnostní schránka

8.1 Shrnutí

Hlavní hrdina této povídky nemá jméno, protože se pokaždé probouzí v těle jiného člověka. Obvykle na jeden den (pokud nejde spát, pak na víc dní) žije život svého momentálního hostitele a snaží se počínat si přitom tak, aby nejbližší okolí hostitele nepostřehlo změnu. Důsledkem tohoto jeho stavu je, že nemá žádné skutečné vazby s lidmi, žádnou opravdovou rodinu. I přes velkou osamělost ale zavrhuje možnost sebevraždy, protože by jednak zabil svého hostitele a jednak je přesvědčen, že by se stejně přesunul do hostitele dalšího.¹⁴⁶

Hlavní hrdina se vždycky probudí v těle hostitele, který se narodil v listopadu nebo prosinci roku 1951.¹⁴⁷ Také se častěji probouzí v jedné určité části města. Hlavní hrdina si pronajímá bezpečnostní schránku, v níž shromažďuje údaje, „jména, adresy, data narození a data všech návštěv od roku 1968 pro více než osm set hostitelů“.¹⁴⁸

V období, které je líčeno v povídce *Bezpečnostní schránka* je hrdinovým hostitelem zaměstnanec psychiatrické léčebny John O'Leary. Při hraní Johnovy role se hrdina dostává do Pearlmanova psychiatrického ústavu, kde mimo jiné pečuje o člověka jménem F. C. Klein. F. C. Klein je pacient, který nereaguje na téměř žádné podněty, jeho mozek vykazuje jen slabou aktivitu. Jak se hlavní hrdina dozví od jedné z lékařek, F. C. Klein se stal v útlém dětství obětí

¹⁴⁴ Egan [online]156-157.

¹⁴⁵ Egan [online]156.

¹⁴⁶ Egan [online]208.

¹⁴⁷ Egan [online]187.

¹⁴⁸ Egan [online]191.

pokusů svého otce neurochirurga. Následkem těchto pokusů přišel F. C. Klein o 90% mozku a nyní jen vegetuje v psychiatrickém ústavu.

Po skončení pracovního dne Johna O'Learyho se hlavní hrdina vydává ke své bezpečnostní schránce, aby do ní doplnil údaje o hostitelích z právě končícího týdne. Při prohlížení poznámek jej napadne vyznačit si údaje o hostitelích na mapě a zjišťuje, že hostitelé, v jejichž tělech se probudil vícekrát, žijí v určité části města a že při propojení bodů představujících jejich bydliště získá kružnici, která má střed v místě, kde se nachází Pearlmanův psychiatrický ústav. Hlavní hrdina si uvědomí, že to on je F. C. Klein a že jeho stav způsobil jeho otec svými experimenty. Fakt, že hlavní hrdina konečně zná své pravé jméno a že konečně ví, co se mu stalo, způsobí, že se F. C. Klein rozhodne nadále nehrát role svých hostitelů, ale pokusit se vybudovat si svůj vlastní život.

8.2 Dualismus

V povídce *Bezpečnostní schránka* Greg Egan hojně pracuje s dualistickými teoriemi mysli. V rámci této povídky uvádí fakta, která podporují jak teorii substančního dualismu, tak dualismu vlastností.

To, že je Kleinova mysl zřetelně oddělena od Kleinova těla, podporuje teorii substančního dualismu. Podle substančního dualismu totiž ve světě „existují (...) dvě zcela rozdílné a vzájemně neredukovatelné substance, "věc myslící" (*res cogitans*) a "věc rozlehlá" (*res extensa*), k níž se řadí naše hmotná těla (včetně smyslových orgánů a mozku) a ostatní fyzické objekty či procesy“.¹⁴⁹ Kleinova mysl, které střídá různá těla, je tedy věcí myslící, Kleinovo tělo ležící v Pearlmanově psychiatrickém ústavu je věc rozlehlá. Podle Descarta však právě proto Kleina nemůžeme považovat za člověka, protože „Descartes (...) zdůrazňuje, že *člověk* je něco, co vzniká až jakýmsi promíšením těchto dvou substancí“.¹⁵⁰

Způsob, jakým Greg Egan oddělil Kleinovu mysl od jeho těla, odkazuje k další variantě dualismu – paralelismu. Tato varianta se společně s interakcionismem a epifenomalismem snaží zodpovědět otázku, v jakém vztahu jsou mysl a tělo. Paralelismus tvrdí, že mysl a tělo existují ve vzájemné harmonii, nicméně se nijak neovlivňují.¹⁵¹ Stejně tak

¹⁴⁹ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 39.

¹⁵⁰ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 39.

¹⁵¹ <http://plato.stanford.edu/entries/dualism/#Par>

Kleinova mysl a jeho tělo existují vedle sebe, ale on není schopen myslí své tělo nijak ovlivnit.

V této povídce však Greg Egan uvádí mnohem více situací, které podporují teorii dualismu vlastností, která objasňuje vztah lidského vědomí k mozku tak, že vědomí je vlastností mozku.¹⁵² S určitým propojením fyzického mozku a nemateriální mysli Egan pracuje několikrát v průběhu povídky. První takovou situací je, kdy se Kleinovo vědomí probudí v těle Johna O'Learyho a Klein říká: „Uvědomuju si, že ruka se instinktivně natahuje po vypínači lampičky na mé straně postele (...). Podnikám první vědomý pokus o průnik do vzpomínek tohoto hostitele. Někdy se mi podaří pochytit jméno, které se často používá“.¹⁵³ Kleinova schopnost vykonávat v hostitelově těle pro hostitele instinktivní úkony a dokonce i získat nějaké informace z paměti hostitele dokazuje určitou závislost mysli na mozku.

Dalším důkazem, který v této povídce hraje ve prospěch dualismu vlastností, je ten, že Kleinova mysl si vybírá výhradně hostitele narozené v listopadu či prosinci 1951.¹⁵⁴ Znovu to dokazuje určitý přímý vztah mezi myslí a mozkiem, protože jak mysl stárne, vybírá si adekvátně starý hostitelský mozek.

Přímou souvislost mezi stářím mysli či vyspělostí osobnosti a tělem můžeme pozorovat i na faktu, že Klein se do čtyř let občas probouzel v dívčích tělech, ale pak mu to začalo vadit a přestalo se to stávat.¹⁵⁵ Podle učení vývojové psychologie jsou právě čtyři roky hraničním věkem, kdy by si dítě mělo již plně uvědomovat vlastní sexuální identitu.¹⁵⁶ To, že Kleinovo uvědomění si své sexuální identity způsobilo, že se přestal probouzet v dívčích tělech, také svědčí o vztahu mezi tělem a myslí.

Závislé na mozku hostitele se ukazují i Kleinovy aktuální schopnosti. Klein říká: „Ještě dnes mi není jasné, nakolik moje schopnost číst patří mně a nakolik za ni vděčím svým hostitelům. Víím, že slovní zásoba putuje se mnou, ale činnosti prováděné na nižší úrovni, jako je prohlížení stránky a faktické rozeznávání písmen a slov, jsou den ode dne jiné“.¹⁵⁷ I sám Klein si tedy uvědomuje, že ač se o to záměrně nesnaží, hostitelovo tělo jej ovlivňuje.

Další věc, kterou hostitel ovlivňuje, jsou Kleinovy reakce na určité podněty. Když Klein popisuje, jak coby zaměstnanec psychiatrického ústavu čistí mísu, do které vykonal pacient potřebu, říká toto: „Cítím jen slabou nevolnost. Nejspíš mi pomáhá, že O'Leary je na

¹⁵² Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 40.

¹⁵³ Egan [online]184.

¹⁵⁴ Egan [online]187.

¹⁵⁵ Egan [online]197.

¹⁵⁶ *Úvod - vývojová psychologie, vývoj* [online]. [cit. 2013-06-28]. Dostupné z:

http://psychologie.nazory.cz/vyvojova_psychologie.htm

¹⁵⁷ Egan [online]199-200.

podobné úkony zvyklý“.¹⁵⁸ Tělo hostitele tedy dokáže ovlivnit i takové věci, jako je kupříkladu pocit znechucení a nevolnosti.

Poslední věc, která podporuje teorii dualismu vlastností, je fakt, že Kleinův mozek vykazuje aktivitu, konkrétně ukládá dlouhodobé vzpomínky.¹⁵⁹ Dlouhodobá paměť je „v podstatě sklad, ve kterém jsou informace a zkušenosti trvale uloženy. Jsou sem zařazovány informace, které se často opakují, nebo zážitky se silným citovým zabarvením. Patří sem i schopnost číst, psát, počítat nebo znát své vlastní jméno“.¹⁶⁰ Kleinovo vědomí tedy neexistuje nezávisle na jeho mozku, ale ukládá vzpomínky, podobně jako si Klein ukládá záznamy do své bezpečnostní schránky.

V povídce *Bezpečnostní schránka* tedy nalzáme množství příkladů dualismu. Pro substanční dualismus hovoří to, že Kleinovo tělo a mysl jsou od sebe zcela odděleny. Množství příkladů podporujících dualismus vlastností je zde však více. Greg Egan uvádí řadu situací, ve kterých lze vyzorovat určitou interakci mezi Kleinovou myslí a mozkiem aktuálního hostitele a to svědčí právě ve prospěch dualismu vlastností.

8.3 Zombie

Zombie se ve filosofii myslí používají k ilustrování problémů vědomí a jeho vztahu k fyzickému světu.¹⁶¹ Podle Marvana a Hvoreckého je filosofická zombie „hypotetický tvor, jenž postrádá fenomenální druh vědomých mentálních stavů (...), v kterémkoli jiném ohledu je však nerozlišitelný od člověka“.¹⁶² Filosofie myslí používá zombie k myšlenkovým experimentům, „ve kterých jsou vedle sebe postaveny dvě bytosti, nerozlišitelné z perspektivy třetí osoby, avšak rozlišitelné z perspektivy první osoby. Zatímco první z nich je nositelem jistého mentálního stavu, druhá tento mentální stav postrádá, aniž by to však na ni mělo pozorovatelný vliv“.¹⁶³

¹⁵⁸ Egan [online]215-216.

¹⁵⁹ Egan [online]219-220.

¹⁶⁰ Poruchy paměti. <http://www.poranenimozku.cz/> [online]. 2013 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://www.poranenimozku.cz/nasledky-a-rehabilitace/kognitivni-funkce/poruchy-pameti.html>

¹⁶¹ Kirk, Robert, "Zombies", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2012 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/zombies/>>.

¹⁶² Základní pojmy filosofie jazyka a myslí 219.

¹⁶³ Základní pojmy filosofie jazyka a myslí 220.

„Filosofická zombie je mezním produktem tzv. *kválievé mutace*: procesu, při kterém dochází k neobvyklým změnám základních kvalitativních prvků subjektivní zkušenosti (kválie)“.¹⁶⁴

V povídce *Bezpečnostní schránka* se s filosofickou zombií setkáváme ve všech situacích, kdy Klein předstírá, že je svým hostitelem a okolí nepozoruje změnu v chování oproti normálnímu chování hostitele. Sám Klein za své největší nadání a současně životní úděl pokládá schopnost být hercem.¹⁶⁵

Všechny situace, ve kterých Klein v těle hostitele Johna O'Learyho jedná s O'Learyho blízkými, splňují podmínku, že z pohledu třetí osoby je Klein v O'Learyho těle od skutečného Johna O'Learyho nerozlišitelný. Klein si ale uvědomuje, že není O'Learym, že si na něj pouze hraje. Je tedy filosofickou zombií v situacích, kdy se ráno probouzí vedle O'Learyho manželky Lindy a má s ní sex,¹⁶⁶ kdy potkává svého kolegu Ralpha Dopitu a přesvědčivě před ním vtipkuje o řediteli ústavu Pearlmanovi, kterého ale Klein nezná,¹⁶⁷ dále pak v situaci, kdy mluví s O'Learyho milenkou Helenou Lidcombovou a opět je ve své roli tak přesvědčivý, že mu Helena dá důvěrné informace o pacientovi (o Kleinovi samotném).¹⁶⁸

Klein je tedy filosofickou zombií, protože roli Johna O'Learyho hraje natolik dobře, že okolí nepoznává rozdíl mezi pravým O'Learym a Kleinem. Klein coby filosofická zombie také postrádá určitá kválie, a to mentální stavy pravého O'Learyho.

9 Blíž

9.1 Shrnutí povídky

Hlavními hrdiny povídky *Blíž* jsou milenci Michael a Sian. Michael se trápí otázkou, zda je vůbec možné poznat druhého člověka, zda lze dokázat, že ostatní lidé cítí jako on. Michael se sám sebe táže: „Mohu vůbec někdy plně pochopit, co znamená vědomí pro jiného člověka – alespoň o něco víc, než to dovedu pochopit u opice, kočky nebo hmyzu? Jestli ne, jsem sám“.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 220.

¹⁶⁵ Egan [online]205.

¹⁶⁶ Egan [online]194.

¹⁶⁷ Egan [online]212.

¹⁶⁸ Egan [online]220.

¹⁶⁹ Egan [online]509.

Podle Michaelova popisu, jak Sian poprvé potkal a jak se nakonec stali párem, je zřejmé, že jsou povahově dost odlišní.¹⁷⁰ Michael si stýská, že „si ani na okamžik nedokázal představit, jaké to je v její hlavě“¹⁷¹ a že by „nedokázal Sian popsat ani tím směšně hrubým způsobem, jakým se romanopisec snaží „popsat“ nějakou postavu“.¹⁷²

Od chvíle, kdy to moderní věda umožňuje (moderní věda v této povídce přinesla stejně jako v povídce *Učím se být sám sebou* výměnu mozku za drahokam), zkouší Michael se Sian řadu experimentů se sebou samými, Michael z touhy po větším poznání se navzájem, Sian proto, že má ráda nové věci. Nejdříve si Michael se Sian vymění těla, aby zjistili, jaké to je žít v těle toho druhého.¹⁷³ Pak si Sian nechá vyrobit svůj klon, aby mohli být s Michaelem oba ženami,¹⁷⁴ tento pokus se však ani jednomu z nich nezamlouvá. Při třetím pokusu přesídlí Sianina mysl do klonu Michaela, aby mohli být oba muži.¹⁷⁵ Možnost zajít ještě dál a nechat si vytvořit svá „hermafroditická identická dvojčata“,¹⁷⁶ do nichž by pak přesídlily jejich mysli, nakonec odmítají.

Michael se Sian už další experimenty neprovádějí a Michael konečně získává časem dojem, že Sian zná lépe, ačkoli ho stále občas trápí pochybnosti.¹⁷⁷ Pak však narazí na nabídku kyberneurologa Graiga Bentleyho, který svým klientům nabízí „osm hodin s identickým myšlením“.¹⁷⁸ Proces probíhá tak, že klienti ze začátku přenosu nejdříve získají vzájemný přístup ke svým vzpomínkám a pak se postupně stávají kompromisní osobností, jejichž vědomí se přesunou do identických umělých těl.¹⁷⁹

V prvním bodu procesu, kdy Michael a Sian mají společné vzpomínky, toho oba využívají k tomu, aby navzájem pátrali ve své minulosti. Vedou spolu také myšlenkový dialog, nebo spíše monolog, protože v jeho závěru si Michael není jistý, kdo je na řadě s odpovědí – takže neví, která myšlenka byla jeho a která byla Sianina.¹⁸⁰ V době, když už jejich společná mysl obývá umělé tělo, si uvědomují, že se stejně poznat nemohou, protože už nejsou sami sebou, ale kombinací svých vědomí.¹⁸¹

¹⁷⁰ Egan [online]516.

¹⁷¹ Egan [online]517.

¹⁷² Egan [online]517.

¹⁷³ Egan [online]521.

¹⁷⁴ Egan [online]523.

¹⁷⁵ Egan [online]525.

¹⁷⁶ Egan [online]526.

¹⁷⁷ Egan [online]528.

¹⁷⁸ Egan [online]529.

¹⁷⁹ Egan [online]531.

¹⁸⁰ Egan [online]537.

¹⁸¹ Egan [online]546.

Poté, co se Michael a Sian po ukončení experimentu vrátí do vlastních těl, snaží se ještě týden vydržet spolu, ale nakonec se rozejdou. Ví o sobě navzájem všechno, „do toho nejmenšího, nejmizernějšího detailu.“¹⁸² Navíc Michael se díky tomuto poslednímu experimentu dozvídá o tom, že Sian má řadu milenců. Dodává k tomu: „Teď už vím, že Sian u svého milence vždycky ze všeho nejvíc chtěla najít to cizí, nepoznatelné, tajemné, neprůhledné. Být s někým pro ni znamenalo především mít před sebou někoho jiného. Jinak se člověk mohl klidně bavit sám se sebou.“¹⁸³ Michael se tedy svou snahou poznat se navzájem co nejlépe paradoxně Sian oddálil. Rozchod Michael objasňuje takto: „Společně to bylo prakticky stejné, jako bychom byli sami, takže nám nezbyvalo nic jiného, než se rozejít. Nikdo nechce být celou věčnost sám.“¹⁸⁴

9.2 Symptomy

Leitmotivem povídky *Bliž* je Michaelova snaha o co nejdokonalejší poznání své partnerky Sian. Hned na začátku povídky si pokládá Michael otázku: „Pokud existují jiní lidé, jak tuto existenci chápou? Jak cítí to, že jsou? Mohu vůbec někdy plně pochopit, co znamená vědomí pro jiného člověka (...)“¹⁸⁵ Tyto a podobné otázky ohledně jiných myslí se zabývá teorie o symptomech.

Tím, že ostatní lidské bytosti nám jsou hodně podobné, jsme si jistí (kromě filosofických skeptiků). Nevíme přesně, jaký je vnitřní život ostatních lidí, nicméně jsme si jistí, že nějaký vnitřní život mají. Otázkou zůstává, co nám dává tuto jistotu? Z této otázky vyplývají dva základní problémy teorie jiných myslí: problém epistemologický a problém pojmový.¹⁸⁶

Epistemologický problém je důsledkem asymetrie mezi mým přístupem k mým mentálním stavům a mým přístupem k mentálním stavům ostatních. Jsme schopni vědět přímo, v jakém mentálním stavu se nacházíme my, ale nikdy nejsme schopni přímo vědět, v jakém mentálním stavu se nacházejí ostatní. Tento epistemologický problém je možné řešit buď argumentem nejlepšího vysvětlení nebo argumentem z analogie. Argumentace pomocí nejlepšího vysvětlení stojí na principu, že mentální stavy ostatních lidí jsou nejlepším

¹⁸² Egan [online]547.

¹⁸³ Egan [online]548.

¹⁸⁴ Egan [online]548.

¹⁸⁵ Egan [online]509.

¹⁸⁶ Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

vysvětlením jejich chování. Mentální stavy lidí jsou tedy tím, co způsobuje, že se chovají tak, jak se chovají.¹⁸⁷ Argument z analogie se opírá o fakt, že ostatní lidé se za podobných okolností chovají stejně jako já. Pokud se popálí jiný člověk, bude reagovat stejně, jako budu na bolest z popálení reagovat já. Analogicky tedy mohu usoudit, že jiný člověk při popálení cítí bolest také. Obecněji řečeno, pokud vím, že já mám mentální stavy, city, emoce atd., mohu analogicky tyto mentální stavy připsat i ostatním lidem.¹⁸⁸

Pojmový problém se zabývá odlišností mentálních stavů mých a jiných lidí. Mohu totiž zažít pouze svoji bolest, ne bolest jiných lidí. Jak tvrdí Wittgenstein: „Pokud předpokládám, že někdo cítí bolest, pak taky předpokládám, že cítí stejnou bolest jako já.“¹⁸⁹

Michaelovo trápení se týká pojmového problému. Že Sian má mentální stavy, to Michael ví, touží však je poznat přímo, ze Sianina pohledu. Michael přímo říká: „Já si ani na okamžik nedokázal představit, jaké to je v její hlavě,¹⁹⁰ a tato jeho touha dává podnět ke všem experimentům, které se Sian provádí. A stejně jako Wittgenstein, který říká, že je chyba považovat bolest ostatních za stejnou bolest, jakou pociťuji já, i Michael si uvědomuje, že jeho a Sianina představa o štěstí v jejich vztahu není jedno a to samé.¹⁹¹ Když se Michael Sian svěřuje se svou touhou úplně ji poznat, Sian argumentuje: „Co by to vlastně mělo obnášet? Poznat, jaké to je, být někým jiným? Musel bys mít jejich vzpomínky, jejich osobnost, jejich tělo – všechno. Jenže potom bys byl jimi, ne sebou, a ty bys nevěděl nic, je to nesmysl.“¹⁹² Proč nelze poznat dokonale mysl někoho jiného vysvětluje Sian dál: „Dva roky nebo dva tisíce let „společných“ zážitků viděných různými očima neznamenaají nic. I kdyby dva lidé spolu strávili sebevíc času, jak bys chtěl poznat, že aspoň v jednom kratičkém okamžiku oba vnímali to, co „společně“ prožívali, úplně stejně?“¹⁹³

To, co Sian řekla, dokazuje Michaelova zkušenost z jejich prvního experimentu – přehození těl: „Zjistil jsem, jaké to je mít prsy a vaginu – přesněji řečeno, jak to cítím já, ne jak to cítila Sian. Zůstali jsme přehození dost dlouho, aby opadl šok i pocit novosti, ale ani na okamžik jsem nezískal dojem, že bych lépe viděl do jejího cítění těla, s nímž se narodila.“¹⁹⁴

¹⁸⁷ Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

¹⁸⁸ Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

¹⁸⁹ Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

¹⁹⁰ Egan 517.

¹⁹¹ Egan [online]518.

¹⁹² Egan [online]519.

¹⁹³ Egan [online]519.

¹⁹⁴ Egan [online]521.

Při svém druhém experimentu, kdy si Michael nechá přesunout vědomí do klonu Sianina těla, nastává „symetrie“, která by mohla být řešením epistemologického problému, nebýt jednoho zádrhele. Michael tento experiment komentuje slovy: „Symetričnost toho, že jsem její dvojče, se mi líbila; určitě jsme si teď byli bližší než kdykoli dřív. Předtím jsme si pouze vyměnili své fyziologické rozdíly. Nyní jsme je setřeli. Symetričnost však byla jen iluze. Pohlaví jsem změnil já, ona ne. Byl jsem se ženou, kterou jsem miloval. Ona žila s chodící parodií sebe samotné.“¹⁹⁵

Michael nakonec víceméně přijímá analogický argument: „Chvillemi jsem nechápal, jak mne vůbec někdy mohlo napadnout, že by mi veškerá její subjektivní zkušenost mohla připadat od základu cizí. To, že každý mozek, a tudíž každý drahokam, je jiný, byla sice pravda, ale bylo jistě přehnané předpokládat, že by se povaha vědomí mohla mezi jednotlivci výrazně lišit, když vycházela ze stejného základního hardwaru a stejných základních principů nervové topologie.“¹⁹⁶

Povídka vrcholí v momentě, kdy kyberneurolog Bentley umožňuje dvojici zažít osm hodin s identickým myšlením. Bentley popisuje celý proces tak, že prvních deset minut získají vzájemný přístup ke svým vzpomínkám a během následujících minut se z nich stane jedna kompromisní osobnost. Pak se probudí v elektromagnetických tělech – to z toho důvodu, aby byla skutečně zaručena úplná identita.¹⁹⁷ Bentley však znovu upozorňuje na zádrhel, který se může přihodit po navrácení Michaela a Sian do původního stavu a který vyplývá z pojmového problému: „Vzpomínky na to, jak jste vnímali sebe, samozřejmě zůstanou nedotčeny. Chci říct, nedotčeny mnou. Nemohu předvídat, jak se po obnovení zachovají vaše jednotlivé osobnosti – mohou je filtrovat, potlačovat, dávat jim novou interpretaci. Je možné, že za několik minut budete mít na to, co jste prožili, úplně odlišné názory.“¹⁹⁸

Experiment nakonec nedopadá podle Michaelových představ, protože jejich společné vědomí si není jisté, kým vlastně je a za problematický považuje fakt, že samotný Michael se Sian tam vlastně nejsou.¹⁹⁹

Povídka *Bliž* se tedy skrze Michaelovu postavu snaží vysvětlit podstatu problému jiných myslí. Michaelovi zachází až za epistemologický problém – nestačí mu vědět, že ostatní lidé mají vědomí, chce přesně vědět, jaké to je, být někým jiným. Zde však naráží na

¹⁹⁵ Egan [online]524.

¹⁹⁶ Egan [online]528.

¹⁹⁷ Egan [online]531.

¹⁹⁸ Egan [online]533.

¹⁹⁹ Egan [online]546.

problém pojmový, že jeho vnímání jedné věci není totožné s vnímáním té stejné věci někým jiným.

9.3 Komputační teorie mysli

Jelikož lidé v povídce *Bliž* se přepínají na umělé drahokamy a pak se zbavují svých organických mozků, je zde zastoupena i komputační teorie mysli.

Komputační teorie mysli „bere analogii mezi myslí a strojem doslovně – mysl není ničím jiným než digitálním počítačem.“²⁰⁰ V povídce *Bliž* se setkáváme se silnou verzí komputační teorie mysli. „Teze silné umělé inteligence nerozlišuje mezi lidskou myslí a digitálními počítači. Vhodně naprogramovaný počítač myslí a rozumí úplně stejně jako člověk (...).“²⁰¹

Michael považuje přepnutí na drahokam za další stupeň v evoluci člověka: „Od raného mládí jsem se s drahokamem výhradně ztotožňoval. Můj mozek byl jistý svépomocný mechanismus, nic víc. Oplakávat jeho ztrátu by bylo stejně směšné jako litovat toho, že jsem kdy opustil některý z primitivních stavů embryonálního nervového vývoje. (...) Byla to zavedená součást životního běhu a nic na tom neměnil fakt, že ji nezprostředkovávaly naše geny, ale kultura.“²⁰²

O tom, že pro společnost v povídce *Bliž* je lidská mysl a počítač (drahokam) jedno a to samé, svědčí i fakt, že „právní definice totožnosti byla (...) změněna ze standardní skupiny charakteristik v otisku tělesné DNA na sériové číslo drahokamu.“²⁰³ Tato změna právní definice totožnosti je důležitá právě v případech, kdy lidé stěhují své vědomí do jiných těl.

Na svět v povídce *Bliž* tedy můžeme nahlížet za pomoci komputační teorie mysli, protože v tomto světě se software drahokamu považuje za to samé, co mozek a právě drahokam je to, co určuje totožnost člověka.

²⁰⁰ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 102.

²⁰¹ Základní pojmy filosofie jazyka a mysli 103.

²⁰² Egan [online]511-512.

²⁰³ Egan [online]522.

9.4 Funkcionalismus

Teorie funkcionalismu říká, že to, co vytváří mentální stav (myšlenku, touhu, bolest) nezávisí na vnitřním uspořádání, nýbrž na funkci.²⁰⁴ V kontextu povídky *Blíž* nás zajímají konkrétně myslící stroje. A. M. Turing navrhuje místo otázky, zda stroje mohou myslet, položit otázku: „Je teoreticky možné, aby digitální počítač s rozsáhlým, ale konečným množstvím instrukcí nebo programem, byl schopen odpovídat na otázky tak, že by tazajícího přesvědčil, že je lidskou bytostí?“²⁰⁵

Ve světě, kde se odehrává povídka *Blíž*, počítače schopné přesvědčit lidi, že jejich produkty jsou opět produkty lidí, mají. Michael popisuje literaturu ve svém světě takto: „Mnozí vydavatelé používali pro běžnou produkci literatury i literární kritiky počítačové programy – vysoce specializované, ale prostoduché algoritmy bez nejmenší možnosti uvědomit si sebe sama – a výsledek byl od lidského výtvoru k nerozeznání. Skutečně to nebyl žádný schematický brak. Několikrát se mi stalo, že na mne některá díla silně zapůsobila a později jsem zjistil, že je vychrlil nemyslíci software.“²⁰⁶

Tyto počítače tedy přesně splňují podmínku, kterou vyslovil A. M. Turing. Z pohledu funkcionalismu nezáleží na tom, zda umělecké dílo vytvoří člověk nebo stroj, pokud je dílo počítače vnímáno jako produkt myslící bytosti, pak tento počítač jako myslící bytost funguje a tudíž jí i je.

Závěr

Tato bakalářská práce zkoumá povídkovou sbírku *Axiomat* australského spisovatele Grega Egana a hledá v ní vztah mezi sci-fi a popularizací vědy.

Úvodní kapitola má za úkol objasnit důležitost popularizace vědy a popsat, jaké trendy dnes v popularizaci vědy panují. Média mají zásadní vliv na veřejné mínění a má-li být naplněna informační funkce médií a jeden z jejích důsledků – učení – musí média kromě témat

²⁰⁴ Levin, Janet, "Functionalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2010/entries/functionalism/>>.

²⁰⁵ Levin, Janet, "Functionalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2010/entries/functionalism/>>.

²⁰⁶ Egan [online]510.

politických, ekonomických a celospolečenských informovat i o tématech vědeckých. V dnešní žurnalistice panuje trend "zezábavnění", aby si média ve velké konkurenci přilákala či udržela své publikum. Tento trend se nevyhýbá ani vědecké žurnalistice a popularizaci vědy.

Podle sborníku SCICOM je důležité, aby popularizátoři vědy dbali na to, že informace o problematice mají být lehce srozumitelné, pro čtenáře atraktivní a zábavné. Tato kritéria Greg Egan zpracováním témat z filosofie mysli, ale také z kybernetiky, splňuje.

Kapitoly o vztahu mezi filosofií, kognitivní vědou a vědách obecně stručně objasňuje, že je to právě filosofie, která dává podněty pro nové vědecké otázky, mnohdy i s velkým časovým předstihem. To samé platí o autorech sci-fi, jejichž vize předbíhají dobu a věda řeší otázky, o kterých psali autoři sci-fi, až léta poté. Autoři hard sci-fi, mezi které patří i Greg Egan, navíc svá díla důsledně zakládají na vědeckých faktech.

Kapitola o Gregu Eganovi a dalších třech představitelích australské sci-fi literatury tyto autory a jejich dílo představuje a taktéž zmiňuje jejich úspěchy, co se týče literárních ocenění.

První rozboru podrobená povídka je *Učím se být sám sebou*, která čtenáře přivádí do moderního světa, ve kterém lidé již nemusí čelit problémům souvisejícím se stárnutím mozku. Jednoduše v určitém věku přenechávají vládu drahokamu, což je mozkový čip, který se před přepnutím učí od organického mozku a v momentě přepnutí je s mozkiem identický. Drahokam tedy mimo jiné zajišťuje nesmrtelnost, protože vědomí člověka sídlí právě v něm a drahokam je nezničitelný.

Skrze tuto povídku a otázky, které hlavní hrdina řeší, se dozvídáme o řadě pohledů, kterými můžeme nahlížet lidskou mysl. Závislost vědomí na mozku nebo drahokamu jasně odkazuje k dualismu vlastností. To, že drahokam je čip vyrobený člověkem pak dává podnět pro jeho zkoumání z pohledu funkcionalismu a komputační teorie mysli, které jsou obě založeny na myšlence, že nezáleží na tom, z čeho mozek je, důležité je, že tak funguje. V souvislosti s předešlými dvěma pohledy Egan zmiňuje i Turingův test, jehož podstatou je dát odpověď na otázku, zda-li mohou stroje myslet, respektive zda jsou schopny přesvědčit člověka, že mohou myslet. Symptomy či problémem jiných myslí se hlavní hrdina zabývá kdykoli zapochybuje o tom, že drahokam má mentální stavy. Protože však nemá k mentálním stavům drahokamu přímý přístup, nemůže své obavy nijak dokázat. Poslední nalezenou teorií mysli je teorie o filosofické zombie, tvorů, který postrádá určité mentální stavy. V očích hlavního hrdiny jsou přepnutí lidé pouhými roboty bez mentální stavů, tedy zombiemi.

V povídce *Axiomat* řeší Greg Egan otázku mozkových implantátů a jak lze tuto problematiku vysvětlit pomocí teorie mysli. Znovu se uplatňuje dualismus vlastností, který vnímá mysl jako závislou na mozku. Markovy normální mentální stavy jsou závislé čistě na jeho mozku, jeho mentální stavy, kdy opovrhne lidským životem, jsou závislé na implantátu. Zároveň lze na Marka s implantátem nahlížet jako na filosofickou zombie, jelikož přišel o určitá kvália, o schopnost cenit si života. Tato schopnost je důležitá také pro další teorii, a to teorii identity, která určité mentální stavy vztahuje k určitému stavu mozku. Stav, kdy má Mark jen svůj mozek, se vztahuje k mentálnímu stavu, kdy si života váží. Stav, kdy má Mark aplikovaný implantát, se vztahuje k opačnému mentálnímu stavu. Další teorií je funkcionalismus, podle kterého nezáleží na tom, že implantát je z jiného materiálu než mozek. Mozek s implantátem funguje jako mozek, proto jím i je. Pro teorii supervenience je důležitý vztah mezi dvěma skupinami vlastností a pro tuto teorii hovoří fakt, že Markova neúcta k životu supervenuje na implantátu. Zda-li můžeme Markovi s implantátem připsat mentální stavy, na to se táže i teorie jiných myslí. Ať už s implantátem nebo bez, v určitých situacích se Mark chová podobně a podle argumentu z analogie tedy i s implantátem mentální stavy má. Nakonec se v této povídce setkáváme s behaviorismem, pro který je pro připsání mentálních stavů člověku důležité jeho chování. Mark svým chováním, kdy si kupuje pistoli a plánuje zabití vraha své ženy, dokazuje mentální stav chtění zabít. Nicméně ve svém chování nedává znát, že se ztrátou své ženy trápí, proto z behavioristického hlediska nemá k činu motiv.

V rámci povídky *Bezpečnostní schránka* se oproti dvěma předešlým povídkám zabýváme pouze dvěma teoriemi mysli. Co se týče dualismu, nacházíme v ní argumenty jak pro dualismus substanční, tak pro dualismus vlastností. Pro dualismus substanční hovoří fakt, že Kleinovo tělo a jeho mysl jsou od sebe odděleny, jde tedy o dvě substance. Egan však uvádí daleko víc faktů, které podporují dualismus vlastností, kupříkladu to, že je Klein po probuzení v hostitelském těle schopen nahlédnout do vzpomínek svého hostitele, nebo to, že jeho zubožený mozek stále ukládá dlouhodobé vzpomínky. Pro všechny okolo je pak Klein filosofickou zombií, protože jako herec předstírá, že má mentální stavy svých hostitelů, ale ve skutečnosti je nemá.

Hlavním tématem povídky *Blíž* je dokonalé poznání druhého člověka, Egan se zde tedy nejvíce zabývá teorií jiných myslí. Michael však argumentace pomocí nejlepšího řešení a argument z analogie nestačí, přeje se víc, poznat, jaké to je být někým jiným. Proto podstoupí se svou partnerkou Sian řadu experimentů, při kterých nakonec setrou rozdíly mezi svými myslmi. Vzhledem k tomu, že Michael a Sian jsou přepnuti na drahokam, dostává prostor i komputační teorie mysli, která vhodně naprogramovaný software považuje za to samé jako mysl. Na stroje neschopné myslet, ale schopné tvořit umělecká díla nerozeznatelné od děl vytvořených člověkem, se pak vztahuje funkcionalistická teorie, protože tyto stroje prokazatelně dokážou uspět v Turingově testu.

Ve třech povídkách (*Učím se být sám sebou*, *Axiomat* a *Blíž*) Egan staví na funkcionalismu, protože používá umělé mozky (drahokamy) a mozkové čipy. V těch třech povídkách je také důraz na poznání jiné mysli, čili na symptomy. Stejně je to s dualismem vlastností, také je použit třikrát (*Učím se být sám sebou*, *Axiomat* a *Bezpečnostní schránka*). Ve stejných povídkách se všude tam, kde postava postrádá určitá kvalita, objevuje teorie filosofické zombie. Komputační teorii mysli, která je silnější variantou funkcionalismu, jsou svázány s povídkami, ve kterých mají hrdinové umělé mozky (*Učím se být sám sebou* a *Blíž*). Teorie identity, supervenience a behaviorismus se výrazně projevuje jen v povídce *Axiomat*, která lze z těchto čtyř rozebíraných povídek uchopit pomocí největší počtu teorií mysli.

Pomocí sci-fi příběhů, kde používá aktuální témata jako jsou mozkové čipy, umělá inteligence či jiné experimentování s myslí člověka, Egan srozumitelně objasňuje základní teorie mysli. Hlavní hrdinové povídek často pochybují o správnosti určitých teorií, čímž vedou sami mezi sebou polemiku o tom, kde vysvětlení je to správné. Jak se však ukazuje, na lidskou mysl je mnohdy možné nahlížet z pohledu hned několika různých teorií.

Resume

The main aim of this thesis is to demonstrate Greg Egan's popularization of philosophy of mind in his short story collection *Axiomatic*. This will be achieved by picking convenient short stories (those which deal with philosophy of mind), studying them and finding the different theories of philosophy of mind in them. These theories will be explained

by using secondary sources dealing with philosophy of mind and then compared with the way Greg Egan popularizes them in his fiction.

Next goal is to describe the phenomena of contemporary popularization of science in media and the new trends in it. Another important part of this thesis is the explanation of the relation between science fiction and philosophy of mind and cognitive sciences.

Last but not least, the aim of this thesis is also to introduce Greg Egan and Australian science fiction writers in general.

Seznam použité literatury

An Interview With Greg Egan: Counting Backwards From Infinity. In:
Http://eidolon.net/old_site/issue_15/15_egan.htm [online]. 1994 [cit. 2013-06-28]. Dostupné
z: http://eidolon.net/old_site/issue_15/15_egan.htm

BURNHAM, Karen. Axiomatic and Dark Integers by Greg Egan. In:
Http://www.strangehorizons.com [online]. 2008 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z:
http://www.strangehorizons.com/reviews/2008/06/axiomatic_and_d.shtml

BURTON, Graeme - JIRÁK, Jan. Úvod do studia médií. 1. vyd. Brno : Barrister and
Principal, 2001. 391 s. Studium (Barrister and Principal). ISBN 8085947676.

CASS, Stephen. The Best Hard Science Fiction Books of all Time. In: *MIT Technology
Review* [online]. 2011 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z:
<http://www.technologyreview.com/view/424202/the-best-hard-science-fiction-books-of-all-time/>

EGAN, Greg. *Axiomat*. Kuřim: AF 167, 1998. ISBN 80-85384-29-9.

EGAN, Greg. *Axiomat* [online]. 1998 [cit. 2013-06-28]. ISBN 80-85384-29-9. Dostupné z:
<http://uloz.to/xWuvUL2/egan-greg-axiomat-pdf>

FUNNELL, Antony. Sci-Fi II. In:
Http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/ [online]. 2012 [cit. 2013-06-27].
Dostupné z: <http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/sci-fi-ii/3667372#transcript>

Garth Nix. *Http://www.oldkingdom.com.au/default.html* [online]. 2009 [cit. 2013-06-27].
Dostupné z: <http://www.oldkingdom.com.au/author.html>

*Graham, George, "Behaviorism", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2010
Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL =*
<<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/behaviorism/>>.

Greg Egan's Home Page [online]. 1997 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z:
<http://gregegan.customer.netspace.net.au/>

Greg Egan. *Http://www.sf-encyclopedia.com* [online]. 2012 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: http://www.sf-encyclopedia.com/entry/egan_greg

HORTON, Rich. Godplayers Damien Broderick: A review by Rich Horton. In: *Http://www.sfsite.com/home.htm* [online]. 2005 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: <http://www.sfsite.com/06b/gp202.htm>

Hyslop, Alec, "Other Minds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/other-minds/>>.

Interviews. *Http://gregegan.customer.netspace.net.au/index.html* [online]. 1997 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://gregegan.customer.netspace.net.au/INTERVIEWS/Interviews.html#noise>

Levin, Janet, "Functionalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2010/entries/functionalism/>>.

MIT Technology Review [online]. 2013 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://www.technologyreview.com/about/>

PETRŮ, Marek. *Možnosti transgrese : je třeba vylepšovat člověka?* Vyd. 1. Praha : Triton, 2005. 268 s. ISBN 8072546104.

PICACIO, John. Made In SA: Damien Broderick. In: *Http://missionsunknown.com/* [online]. 2009 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: <http://missionsunknown.com/2009/06/made-in-sa-damien-broderick/>

Poruchy paměti. *Http://www.poranenimozku.cz/* [online]. 2013 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://www.poranenimozku.cz/nasledky-a-rehabilitace/kognitivni-funkce/poruchy-pameti.html>

ROSŮLEK, Přemysl. *Science communication se zřetelem na sociálně-vědní témata*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011.

Sean Williams: Bio. *Http://seanwilliams.com/* [online]. 2011 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: <http://seanwilliams.com/bio/>

THAGARD, Paul. *Úvod do kognitivní vědy : mysl a myšlení*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 231 s. ISBN 80-7178-445-1.

The Hugo Awards. In: *Http://www.thehugoawards.org/* [online]. 2013 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://www.thehugoawards.org/about/>

The John W. Campbell Memorial Award. In: *Http://www.sfcenter.ku.edu/index.html* [online]. 2013 [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: <http://www.sfcenter.ku.edu/campbell.htm>

Úvod - vývojová psychologie, vývoj [online]. [cit. 2013-06-28]. Dostupné z: http://psychologie.nazory.cz/vyvojova_psychologie.htm

Základní pojmy filosofie jazyka a mysli. 1. vyd. Nymburk : O.P.S., 2007. 236 s. ISBN 9788080377332.

